

ΡΟΛΑΝ ΜΠΑΡΤ

Μυθολογίες

Μαθημα

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΜΑΣ • ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΡΑΠΠΑ

Ο Ρολάν Μπάρτ

γεννήθηκε τό 1915 στή Bayonne τής Γαλλίας. Σπούδασε στή Σορμπόννη καί πήρε τό δίπλωμα τής Κλασικής φιλολογίας. Στήν περίοδο τών σπουδών του (1936-1939) ίδρυσε, μαζί μέ συμφοιτητές του, τήν Πανεπιστημιακή Όμάδα του Αρχαίου Θεάτρου. Άρρώστησε καί πέρασε τέσσερα χρόνια σέ σανατόριο (1942-1946). Λέκτωρ τής γαλλικής γλώσσας στά Πανεπιστήμια του Βουκουρεστιού καί τής Αλεξάνδρειας, καί κατόπιν άποσπασμένος στό τμήμα κοινωνιολογίας του Γαλλικού Εθνικού Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών. Από τό 1962 διευθύνει, στήν Ecole Pratique des Hautes Etudes, τμήμα Οικονομικών καί Κοινωνικών Επιστημών, ενα σεμινάριο Κοινωνιολογίας τών σημείων, συμβόλων καί αναπαραστάσεων καί κυρίως τής σημειολογίας τών κειμένων. Η έπιστημονική συγγραφική δραστηριότητα του Ρολάν Μπάρτ άρχίζει άπό τό 1947. Κυριότερα έργα του : « Le degré Zéro de l'Ecriture » (1953), « Michelet » (1954), « Mythologies » (1956), « Sur Racine » (1963), « Essais critiques » (1964), « Eléments de Sémiologie » (1965), « Critique et Vérité » (1966), « Système de la Modc » (1967), « S / Z » (1970), « L'Empire des Signes » (1970), « Sade, Fourier, Loyola » (1971), « Fragments d'un discours amoureux » (1977).

&BMOSIA KENTRIKH BIBLIOΘΗKH
« A I B A Δ E I A Σ -

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΙΡΟΥ ΜΑΣ

ΡΟΛΑΝ ΜΠΑΡΤ

ΜΥΘΟΛΟΓΙΕΣ

*

ΜΑΘΗΜΑ

*Εναρκτήρια παράδοση στην έδρα
τής Φιλολογικής Σημειολογίας τής Λογοτεχνίας
στό Collège de France (7 τοῦ Γενάρη 1977)*

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΚΑΙΤΗ ΧΑΤΖΗΔΗΜΟΥ - ΙΟΥΛΙΕΤΤΑ ΡΑΛΛΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΡΗΤΙΚΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΡΑΠΠΑ

Μετάφραση, Καίτη Χατζηδήμου - Τουλιέττα Ράλλη
 Επιμέλεια τής μετάφρασης, Γιάννης Κρητικός;
 Μακέττα εξωφύλλου. Νίνα Ν. Σταματίου
 Τεχνική επιμέλεια, "Αλκής Σταύρου

Φωτοστοιχειοθεσία. Φωτοκύτταρο ΕΠΕ. Βαο. Άλεξάνδρου 2. Αθήνα
 Τηλ. 748314

Εκτύπωση Offset. Αθανασόπουλος - Παπαδάμης - Ζαχαρόπουλος.
 Ακαδημίας 37, Ιούλιος 1979

Αποκλειστική διάθεση. Εκδόσεις «ΚΕΔΡΟΣ». Πανεπιστημίου 44.
 Αθήνα ΤΤ 143, Τηλ. 3248346

Τίτλος τού πρωτότυπου:

Roland Barthes. «Leçon», Editions du Seuil, Paris 1978

© Copyright by Editions du Seuil, Paris 1978

© Copyright για τήν έκδοση ατά ελληνικά, Εκδόσεις «Κέδρος». 1979

Roland Barthes, «Mythologies», Editions du Seuil, Paris 1970

© Copyright by Editions du Seuil, Paris 1957

© Copyright για τήν έκδοση ατά ελληνικά. Εκδόσεις « Κέδρος », 1973

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

”Υστερα από την « Ἀπόλαυση τον καμένου » παρουσιάζουμε σήμερα τίς « Μυθολογίες », πού αποτελούν μιάν άλλη πτυχή του ενιαίου αλλά καί πολυεδρικού έργου τού Roland Barthes. Πιστεύουμε πώς έτσι συμβάλλουμε στή διεύρυνση καί στή βαθύτερη γνωριμία τού Ἑλληνα αναγνώστη με ἵνα ἀπό τά πιά ζωντανά μυαλά τού καιρού μας. Θ’ ἀκολουθήσει σύντομα ἡ ἐκδοση στήν ἴδια συλλογή « Προβλήματα τού καιρού μας » τῆς νεότερης εργασίας τού Barthes, « Αποσπάσματα τού ερωτικού λόγον ».

Τύ νά δοκιμάσει κανεῖς νά συνοψίσει, ἔστω, σ’ ἓνα μικρό εισαγωγικό σημεῖωμα δηλ τήν πλούσια συγγραφική παραγωγή τού Barthes, θά ἦταν κάτι ἀπλούστατα Αδύνατο. Περιοριζόμαστε, γι’ αὐτό, νά δώσουμε, επιτροχάδην, μερικά στοιχεῖα πού σηματοδοτοῦν, κατά κάποιον τρόπο, τά στάδια τῆς σαραντάχρονης πνευματικῆς πορείας του.

Ὁ Barthes εἶναι πρὶν ἀπ’ ὅλα ὁ εἰσηγητής μιας νέας λογοτεχνικῆς κριτικῆς « ἰδεολογικῆς » ἢ « φιλοσοφικῆς », εμπνευσμένης ἀπὸ τον στρουκτουραλισμό, μιας κριτικῆς πού θέλει νά δουλεῦει σ’ ἓναν καθαρά εσωτερικό χώρο τού έργου, νά κάνει μιάν εσωτερική ἀνάλυσή του, νά μελετά τίς « δομές » του, σέ Ἀντίθεση μέ τήν « πανεπιστημιακή » ἢ « θετικιστική » κριτική, πού ἐνδιαφέρεται μόνο γιά τίς ἐξωτερικές « περιστάσεις » καί δίνει Ἀποκλειστική σημασία στή μελέτη τῶν « πηγῶν » τού λογοτεχνικοῦ έργου. Χαρακτηριστικά εἶναι, ἀπὸ τούτη τήν ἀποψη, τά « Κριτικά δοκίμια » του, « Κριτική καί Ἀλήθεια », οἰμελέτες του γιά τόν Ρακίνα καί τόν Μισελέ, γιά τό « νέο μυθιστόρημα », κτλ. Ὁ Bar-

thés ανακάλυψε έτσι μιά νέα λογοτεχνική μορφή, καθώς και πολλούς λεπτούς και έξυπνους τρόπους ανάγνωσης, πού οδηγούν σέ πρωτότυπες σκέψεις γιά τις σχέσεις τού έργου μέ τόν συγγραφέα τον, και εγκαινίασε μιά, θά λέγαμε, « δευτερογενή » λογοτεχνία, βασισμένη ατά « πρωτογενή » λογοτεχνικά έργα.

Γενικότερα, ό Barthes άνοιξε νέες προσβάσεις στην κατανόηση τού αισθητικού φαινομένου, ανανεώνοντας, στην περιοχή αυτή, μιάν προβληματική πού είτε έχει παραμεληθεί είτε, όπως πιστεύει ό ίδιος ό Barthes, βρίσκεται έξω από τό πεδίο τής επιστημονικής έρευνας.

Γιά τόν Barthes, ένα λογοτεχνικό έργο μπορεί νά εμπνεύσει πολλών λογίων « αναγνώσεις » γιατί έχει πολλών λογίων νοήματα, πού τό καθένα τους είναι εύλογο, εφόσον έχει συνοχή και ειρμό : « Κάθε εποχή μπορεί νά πιστεύει πώς κατέχει τό κανονιστικό νόημα τού έργου. Ωστόσο, αρκεί νά πλατύνουμε λιγάκι τήν ιστορία γιά νά μετατρέψουμε τό ενικό νόημα σέ πληθυντικό νόημα, και τό κλειστό έργο σέ έργο άνοιχτό. Ό ίδιος ό ορισμός τού έργου αλλάζει : δέν άποτελεί πιά ένα ιστορικό γεγονός, γίνεται ένα άνθρωπολογικό γεγονός, αφού καμιά ιστορία δέν τό εξαντλεί. Ή ποικιλία τών νοημάτων δέν έξαρτιέται επομένως από μιά σχετικοκρατική άποψη γιά τά άνθρώπινα ήθη ■ δέν δείχνει μιά ροπή τής κοινωνίας πρός τήν πλάνη, αλλά μιά διάθεση τού έργου πρός τό άνοιγμα ■ τό έργο κατέχει ταυτόχρονα πολλά νοήματα, λόγω δομής, δχι λόγω άναπηρίας εκείνων πού τό διαβάζουν. Κατά τούτο, είναι συμβολικό- τό σύμβολο δέν είναι ή εικόνα, είναι ή ίδια ή πολλαπλότητα τών νοημάτων »... « "Ένα έργο είναι « αιώνιο » δχι επειδή επιβάλλει ένα μοναδικό νόημα σέ διαφορετικούς ανθρώπους, αλλά επειδή υποβάλλει διαφορετικά νοήματα σ' ένα και μόνο άνθρωπο, πού μιλάει πάντα τήν ίδια συμβολική γλώσσα διά μέσου πολλών περιόδων... » (« Κριτική και άλήθεια », 1966, Ed. du Seuil, σ. 50, 51-52).

Ή συμβολή τον εξάλλου στον τομέα τής νεότερης - δομικής - γλωσσολογίας και ειδικότερα τής σημειολογίας, είναι αδιαμφισβήτητη : θεωρείται ό ιδρυτής ενός νέου κλάδου.

τής σημειολογίας τής λογοτεχνίας, πού καταξιώθηκε τελευταία μέ τή δημιουργία μιας έδρας στό άνώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα τής Γαλλίας, τό *Collège de France*, μ' επικεφαλής τόν ίδιο τόν Barthes.

Στόν Barthes οφείλουμε ακόμα ιδέες πού καταλήγουν σε μιάν επανεκτίμηση - σ' ένα πίο σύνθετο επίπεδο — τών κρίσεών μας γιά τά ιστορικο-κοινωνικά φαινόμενα. Ό στρουκτουραλισμός τοῦ Barthes αποφεύγει τή μονομέρεια καί τή φορμαλιστική άγκύλωση. Έναντία στά στεγανά πού χωρίζουν τό διαχρονικό από τό συγχρονικό (τό δεύτερο άποτελεί, ως γνωστό, τόν ευνοούμενο χώρο τών « κλασικών » δομιστών) καί πού καταλήγουν σέ μιάν αντιδιαλεκτική καί συντηρητική θεώρηση τοῦ κόσμου καί τών φαινομένων, ό Barthes διαβλέπει τή δυνατότητα ενός « διαχρονικού δομισμού » πού συνταιριάζει τήν έρευνα τών δομών μέ τήν Ιστορική ή γενετική έρευνα.

Στις « Μυθολογίες », ό Barthes περνά σέ μιάν άλλη περιοχή — στους μύθους πού τρέφουν τήν καθημερινή ζωή καί άλλοτριώνουν τόν άνθρωπο τοῦ αστικού κόσμου. Ανάλυση τέτοιων μύθων γίνεται στό πρώτο μέρος τών « Μυθολογιών ». Στό δεύτερο μέρος, ή συνθετική μελέτη γιά τή φύση καί τόν ρόλο τοῦ μύθου στήν εποχή μας, τοῦ μύθου ως « σημειολογικού συστήματος », είναι μιá λαμπρή κριτική ανάλυση, πού συντελεί στήν απομυθοποίηση ενός ορισμένου τρόπου ζωής τής « καταναλωτικής » κοινωνίας μας καί τής αντίστοιχης ιδεολογίας της. Ή έγνοια τοῦ συγγραφέα — όπως τή διατυπώνει στό τέλος τοῦ βιβλίου — είναι νά « συμφιλιώσει » δυναμικά τήν πραγματικότητα μέ τόν άνθρωπο, τήν περιγραφή μέ τήν εξήγηση, τό άντικείμενο μέ τή γνώση.

Μέ τήν έγκριση τοῦ συγγραφέα, προτάξαμε σέ τούτο τόν τόμο τό εντελώς πρόσφατο κείμενο τοῦ εναρκτήριου « Μαθήματος » πού παρέόωσε ό Roland Barthes στό *Collège de France*, εγκαινιάζοντας τή νέα έδρα τής « σημειολογίας τής λογοτεχνίας ». Τό κείμενο αυτό έχει τή θέση του εδώ, όχι τόσο γιατί εντάσσεται στήν ίδια προβληματική τών « Μυθολογιών », όσο γιατί αποτελεί, αυτό καθαυτό, μιá συμπε-

κνωμένη καί λαγαρή έκθεση των Απόψεων τον συγγραφέα για τή μέθοδο τής σημειολογίας, για τις αντιφατικές σχέσεις λογοτεχνίας καί πραγματικότητας, λογοτεχνίας καί γλώσσας, λογοτεχνίας καί εξουσίας, τέχνης καί επιστήμης. "Έχουμε εδώ μιά σαφή προσπέλαση από τήν περιοχή) τής αισθητικής καί τής νεότερης γλωσσολογίας στον χώρο τής γνωσιολογίας καί τής κοινυ)νιολογίας τής γνώσης.

Κι ένα τελευταίο σημείο που ξεχωρίζει τόν Roland Barthes από πολλούς σύγχρονους συγγραφείς τους οποίους έχει καταλάβει ό « ίλιγγος τής ακαταληψίας » καί τής στρυφνότητας, είναι ή « ευκρίνεια καί ή σαφήνεια » τοῦ λόγον τον - παράδοση κατεξοχήν γαλλική μέ καταβολές Από τόν Descartes, τόν Rivarol καί τόν Boileau —, πράγμα που τοῦ αναγνωρίζουν καί φιλόλογοι περιωπής, όπως ό καθηγητής George Steiner τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cambridge - γνωστός από τό πολύκροτο βιβλίο τον « Μετά τή Βαβέλ » - πού σέ πρόσφατη συνέντευξή του προς τή « Le Monde » (24-11-1978), εἶπε μεταξύ άλλων : « Θυμάστε τήν έκπληξή μου μπρος στό φούντωμα μιας νέας σημειολογικής καί πλατιά στρουκτουραλιστικής κριτικής. Διατηρώ τή γνώμη μου, αλλά κάνω μιά διάκριση για τόν Roland Barthes, πού είναι ένας Αληθινός μαέστρος. Υπάρχει σ' αυτόν τούτη ή υπέρτατη μετριοφροσύνη : ή κομψότητα. Ποτέ όέν προδίδει τήν άπαιτητικότητά του για ευκρίνεια. Ό Barthes έχει τή θέση πού τοῦ Αξίζει μέσα στή μεγάλη παράδοση πού περιλαμβάνει ονόματα σαν τοῦ Diderot, τοῦ Saint-Evremond καί τοῦ Valéry ».

Μάιος 1979

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΡΗΤΙΚΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σημείωση τής έλ?.ηνικής έκδοσης (Γιάννης Κρητικός) 7

ΜΑΘΗΜΑ

(13-46)

Μάθημα	15
--------	----

ΜΥΘΟΛΟΓΙΕΣ

(47-197)

R. B., Εισαγωγή 1970	49
R. B., Προοίμιο	51
Α ' Μυθολογίες	53-197
Ό κόσμος τον « κάτς »	55
Οί Ρωμαίοι στόν κινηματογράφο	69
Σαπωνοειδή καί άπορρυπαντικά	73
Ό φτωχός καί ό προλετάριος	76
Οί άνθρωποι από τόν “Αρη	79
Ή επιχείρηση « 'Άστρα »	82
Ό Ντομινισί ή ό θρίαμβος τής Λογοτεχνίας	85
Μυθιστορήματα καί παιδιά	90
Τό μυαλό τού Αϊνστάιν	93
Ό Γαλάζιος 'Οδηγός	96
Οί διακοπές τού συγγραφέα	101
Ή κρουαζιέρα των γαλαζοαίματων	105

Κριτική βουβή καί τυφλή	108
Ἡ κριτική « Μηδέ-μηδέ »	111
Ἡ λογοτεχνία στήν περίπτωση τῆς Μινού-Ντρουέ	115
Αθύρματα	125
Ένας συμπαθητικός εργάτης	128
Ἡ κρουαζιέρα τοῦ « Batory »	131
Κάποιες κουβέντες του κ. Roujade	136
Εκλογική φωτογένεια	140
Ἡ χαμένη Ἡπειρος	144
Αστρολογία	148
Τό πλαστικό	152
Ἡ μεγάλη οικογένεια τῶν ἀνθρώπων	155
Στό « Μιούζικ-Χώλλ »	159
Ἡ Κυρία μέ τάς Καμελίας	163
Τό κρασί καί τό γάλα	167
Τό μπιφτέκι	172
Διαφήμιση τοῦ βάρους	175
Ὁ ἄνθρωπος-βλήμα	178
Ὁ Μπίλλυ Γκράχαμ στό Χειμερινό Ποδηλατοδρόμιο	181
Ὁ χρήστης τῆς ἀπεργίας	186
Αφρικανική γραμματική	190
<i>Β' Ὁ Μύθος σήμερα</i>	199-265
Ὁ μύθος εἶναι λόγος	201
Ὁ μύθος σάν σημειολογικό σύστημα	204
Ἡ μορφή καί ἡ ἐννοια	212
Ἡ σημειοδότηση	217
Ανάγνωση καί αποκρυπτογράφηση τοῦ μύθου	225
Ὁ μύθος ὡς κλεμμένη γλώσσα	230
Ἡ ἀστική τάξη ὡς Ἀνώνυμη εταίρια	238
Ὁ μύθος εἶναι ἓνας ἀπο-πολιτικοποιημένος λόγος	244
Ὁ μύθος στά ἀριστερά	248
Ὁ μύθος στά δεξιά	252
Αναγκαιότητα καί ὅρια τῆς μυθολογίας	261

Μάθημα*

* Εναρκτήρια παράδοση στην έδρα της Φιλολογικής Σημειολογίας της Λογοτεχνίας, στο Collège de France, στις 7 του Γενάρη 1977.

Μάθημα

Θά έπρεπε άσφαλώς ν' άναρωτηθώ πρίν άπ' όλα γιά τούς λόγους πού παρακίνησαν τό Collège de France'' νά δεχτεί μιάν ύλη τόσο άμφίβολη. όπου τό κάθε της κατηγορία καταπολεμάται. κατά κάποιον τρόπο, άπό τό αντίθετό του. Λέω θά έπρεπε, γιατί άν καί ή σταδιοδρομία μου ήταν πανεπιστημιακή, ώστόσο δεν διαθέτω τούς τίτλους πού επιτρέπουν συνήθως τήν είσοδο σέ τούτη τή σταδιοδρομία. Καί μ' όλο πού άπό καιρό τώρα είχα θελήσει νά εντάξω τό έργο μου στό πεδίο τής φιλολογικής, λεξικολογικής καί κοινωνιολογικής επιστήμης, οφείλω νά αναγνωρίσω πώς δέν έχω παρουσιάσει παρά μόνο δοκίμια, είδος διφορούμενο, όπου ή γραφή άμιλλάται μέ τήν ανάλυση. Καί μ' όλο, επίσης, πού έχω άπό πολύ νωρίς συνδέσει τήν έρευνά μου μέ τή γέννηση καί τήν ανάπτυξη τής σημειολογίας, πολύ λίγο δικαιούμαι νά τήν αντιπροσωπεύω, μιά καί είχα τόσο πολύ τήν τάση νά παραλλάζω τύν ύρισμό της, μόλις μού φαινόταν κάπως συγκροτημένη, καί νά στηρίζομαι στίς έκκεντρες δυνάμεις τής νεωτερικότητας, πió κοντινής στό περι- *

* "Ίδρυμα ανώτατης εκπαίδευσης στό Παρίσι. Ίδρύθηκε τό 1530. όταν στή Γαλλία ήτανε βασιλιάς ό Φραγκίσκος ό Α'. Τό Collège de France έχει γιά αποστολή ν' άνοίγει νέους δρόμους στην επιστήμη καί νά εκλαΐκεύει όλες τίς άξιόλογες επιστημονικές ανακαλύψεις. Αριθμεί σήμερα πολλές δεκάδες έδρες, όπου διδάσκουν οί πιο έσέχοντες ειδικοί τών φιλολογικών καί επιστημονικών κλάδων. (Σημ. Μετ.).

οδικό *Tel Quel* παρά στά πολυάριθμα σ' όλο τόν κόσμο περιοδικά, πού επιμαρτυρούν τύ σφρίγος τής σημειολογικής ερευνάς.

Είναι λοιπόν πασίδηλο, πώς μιά ύλη άκάθαρτη γίνεται εύπρόσδεκτη σ' έναν οίκο όπου βασιλεύουν ή επιστήμη, ή γνώση, ή αυστηρή ακρίβεια καί ή πειθαρχημένη επινοητικότητα. Για αυτό κι εγώ. θές από σύν-

εση θές από εκείνη από εκείνη τη διάθεση που με σπρώχνει
εση θές από εκείνη από εκείνη τη διάθεση που με σπρώχνει
συχνά να βγαίνω από κάποια διανοητική σφίξη με μιαν
πρώτηση πού τείνει νά μ' ευχαριστήσει, δεν θ' άσχο-
ληθώ μέ τούς λόγους πού έκαναν τύ Collège de France
νά μέ δεχτεί - γιατί μού είναι αινιγματικοί - καί θά
πώ εκείνους πού γιά μένα κάνουν τήν είσοδό μου σέ
τούτο τόν τόπο νά μού χαρίζει περισσότερη χαρά
παρά τιμή. Γιατί ή τιμή μπορεί νά είναι καί παράξια,
ή χαρά όμως δέν είναι ποτέ. Ή χαρά, είναι ότι ξανα-
βρίσκω εδώ τή θύμηση ή τήν παρουσία συγγραφέων
πού άγαπού καί πού δίδαξαν ή διδάσκουν στό Collège
de Fiance : πρώτα-πρώτα, βέβαια, τόν Michelet, πού
τού χρωστάω τό ότι ανακάλυψα, από τά πρώτα κιό-
λας βήματα τής διανοητικής μου ζωής, τήν ηγεμονική
θέση τής Ιστορίας ανάμεσα στίς άνθρωπολογικές επι-
στήμες καί τή δύναμη τής γραφής, έτσι καί δεχτεί ή
γνώση νά μπλεχτεί μαζί της· ύστερα, πιο κοντά σέ
μάς, τόν Jean Baruzi καί τόν Paul Valéry, πού παρα-
κολούθησα τίς παραδόσεις τους, στην ίδια αυτή αί-
θουσα, όταν ήμουν έφηβος · ύστερα, ακόμα πιο κοντά
μας, τόν Maurice Merleau-Ponty καί τόν Emile Ben-
veniste ■ καί γιά τό παρόν, θά μού επιτρέψετε νά εξ-
αιρέσω από τή διακριτικότητα όπου ή φιλία οφείλει
νά τούς κρατάει άνομάτιστους, τόν Michel Foucault,
μέ τόν όποιο μέ συνδέουν ή άγάπη, ή πνευματική άλ-
ληλεγγύη καί ή ευγνωμοσύνη, άφού αυτός είναι πού
είχε τήν καλοσύνη νά παρουσιάσει στή Συνέλευση των

Καθηγητών αυτή την έδρα και τον έπικεφαλής της.

Μιά άλλη χαρά μου έρχεται σήμερα, πιο σοβαρή, επειδή είναι και πιο φορτισμένη μ' ευθύνη : ή χαρά του ότι μπαίνω σ' έναν τόπο που μπορούμε μέ ακρίβεια νά τον χαρακτηρίσουμε σαν εκτός-έξουσίας. Γιατί, αν μου επιτρέπεται νά έρμηνεύσω μέ τή σειρά μου τό Collège, θά πώ ότι, μέσα στή σειρά των ιδρυμάτων, είναι σαν μία από τις τελευταίες πανουργίες τής 'Ιστορίας. Ή τιμή είναι συνήθως ένα κατάλοιπο τής έξουσίας · εδώ, είναι ή έξαφάνισή της, τό άπείραχτο μέρος : ό καθηγητής δέν έχει εδώ άλλη δραστηριότητα παρά νά ερευνά και νά μιλάει - θά έλεγα άβίαστα : νά ονειρεύεται φωναχτά τήν ερευνά του — όχι νά κρίνει, νά διαλέγει, νά προάγει, νά υποδουλώνεται σέ μία καθοδηγούμενη γνώση : προνόμιο πελώριο, σχεδόν άδικο, τή στιγμή που ή διδασκαλία τής φιλολογίας σπαράζεται πέρα από κάθε μέτρο ανάμεσα στίς πιέσεις τής τεχνοκρατικής ζήτησης και τής επαναστατικής επιθυμίας των φοιτητών της. Βέβαια, τό νά διδάσκεις, νά μιλάς απλώς, έξω από κάθε θεσμική κύρωση, δέν άποτελεί μία δραστηριότητα αναντίρρητα άνόθευτη από κάθε έξουσία : ή έξουσία (ή *libido dominandi*), είναι παρούσα, τρυπωμένη σέ κάθε λόγο που βγάζουμε, έστω κι από έναν τόπο εκτός έξουσίας. Γι' αυτό, όσο πιο έλεύθερη είναι τούτη ή διδασκαλία, τόσο πιο άναγκαίο είναι άκόμα ν' άναρωτιόμαστε κάτω από ποιές συνθήκες και χάρη σέ ποιές ενέργειες ό λόγος μπορεί νά άπαλλαγεί από τό νά θέλει όλα νά τά συλλάβει. Αυτή ή ερώτηση άποτελεί γιά μένα τό ούσιαστικό διάγραμμα τής διδασκαλίας που έγκαινιάζουμε σήμερα.

*

Πράγματι, γιά εξουσία πρόκειται εδώ, έμμεσα αλλά έπίμονα. Ή σύγχρονη « αθωότητα » μιλάει γιά εξουσία, σάν νά είναι μόνο μία : από τη μιά μεριά όσοι τήν έχουν, κι από τήν άλλη όσοι δέν τήν έχουν · πιστέψαμε πώς ή εξουσία είναι ένα άντικείμενο υποδειγματικά πολιτικό· πιστεύουμε τώρα πώς είναι συνάμα κι ενα ιδεολογικό άντικείμενο, πώς τρυπώνει εκεί όπου δέν τήν αντιλαμβάνεσαι μέ τήν πρώτη : στά ιδρύματα, στίς διδασκαλίες, αλλά πώς, τελικά, είναι πάντα μιά και μόνη. Κι ωστόσο, άν ή έξουσία είναι πολλαπλή, όπως οι δαίμονες ; « Τ' όνομά μου είναι Λεγεώνα », θά μπορούσε νά πεί : παντού, όλούθε, αρχηγοί, μηχανισμοί, ογκώδεις ή μικροσκοπικοί, ομάδες πίεσης ή καταπίεσης· παντού γνώμες « έγκυρες », πού αποκτούν αυθαίρετα τό κύρος νά έπιβάλλουν τόν λόγο τής κάθε εξουσίας : τόν λόγο τής αλαζονείας. Μαντεύουμε τότε πώς ή εξουσία είναι παρούσα στους λεπτότερους μηχανισμούς τής κοινωνικής συναλλαγής : όχι μόνο μέσα στό κράτος, στίς τάξεις, στίς ομάδες, αλλά και μέσα στίς μόδες, στίς τρέχουσες γνώμες, στά θεάματα, στά παιχνίδια, στά σπόρ, στίς πληροφορίες, στίς οικογενειακές και ιδιωτικές σχέσεις, και μέχρι στίς απελευθερωτικές εξάρσεις πού προσπαθούν νά τήν άμφισβητήσουν : ονομάζω λογική τής έξουσίας κάθε λόγο πού γεννά τό σφάλμα, και επομένως τήν ενοχή, εκείνου πού τόν δέχεται. Όρισμένοι περιμένουν από μάς, τούς διανοούμενους, νά ξεσηκωνόμαστε, σέ κάθε ευκαιρία, ενάντια στην Έξουσία · ό άληθινός μας όμως πόλεμος είναι αλλού είναι ενάντια στίς έξουσίες, και ό άγώνας αυτός δέν είναι καθόλου εύκολος : γιατί ή έξουσία, πολυπλόκαμη στόν κοινωνικό χώρο, είναι, συμμετρικά, διηνεκής στόν ιστορικό

χρόνο : διωγμένη, αποκαμωμένη εδώ, ξαναφάνεται άλλου ■ δέν χάνεται ποτέ : δοκιμάστε νά κάνετε μιάν επανάσταση γιά νά τήν άφανίσετε, καί θά δείτε πώς άμέσως θά ξαναζωντανέψει, θά ξανανθίσει στό καινούργιο καθεστώς. Ό λόγος αύτής τής άντοχής κι αύτής τής πανταχουπαρουσίας ; ή εξουσία είναι τό παράσιτο ενός ύπερ-κοινωνικού οργανισμού, πού συνδέεται μ' ύλόκληρη τήν ιστορία του άνθρώπου, καί όχι μόνο μέ τήν πολιτική του ιστορία. Τό άντικείμενο πού μέσα του εντάσσεται ή εξουσία, από τότε πού υπάρχει τό άνθρώπινο γένος, είναι τό σημειωτικό σύστημα (langage) - ή, γιά νά είμαστε ακριβέστεροι, ή ύποχρεωτική έκφρασή του : ή γλώσσα (langue)*.

Τό σημειωτικό σύστημα είναι μιá νομοθεσία, ή γλώσσα είναι ό κώδικάς της. Δέν βλέπουμε τήν εξουσία πού βρίσκεται στή γλώσσα, γιατί ξεχνάμε πώς κάθε γλώσσα είναι μιá ταξιόμηση, καί πώς κάθε ταξιόμηση είναι καταπιεστική : *ordo* (τάξη) σημαίνει ταυτόχρονα κατανομή καί άπειλή. Ό Jakobson άπόδειξε πώς ένα ιδίωμα ορίζεται όχι τόσο από αυτό πού μάς επιτρέπει νά πούμε, όσο από αυτό πού μάς υποχρεώνει νά πούμε. Στή γαλλική γλώσσα (τά παραδείγματα είναι εδώ κάπως χοντροκομμένα), είμαι άναγκασμένος νά τοποθετηθώ πρώτα ως υποκείμενο, καί ύστερα νά εκφέρω τήν πράξη, πού έτσι δέν θά είναι πιά παρά τό κατηγορημά μου : αυτό πού κάνω δέν είναι παρά ή συνέπεια καί ή συνέχεια εκείνου πού εί-

* Στην ελληνική γλώσσα οί δύο δροι *langage* καί *langue* αποδίδονται μέ τη λέξη γλώσσα, ή τό πολύ πολύ ό όρος *langage* αποδιδόταν μέ τη λέξη λαλιά, σάν καθολική ικανότητα συμβολισμού, έννοια δηλαδή άσαφής καί άμφιλεγόμενη. Προτιμήσαμε τόν « άκομψο » καί άναλυτικόχρο δρο σημειωτικό σύστημα ή « γλώσσα » (μέ εισαγωγικά) γιά νά τόν διακρίνουμε από τήν τρέχουσα έννοια τής γλώσσας (βλ. καί *Λεξικό όρων σημειολογικής καί δομικής ανάλυσης τής τέχνης*, του Σωτήρη Δημητρίου. έκδ. Καστανιώτη, 1978). (Σημ. Μετ.).

μαι· μέ τόν ίδιο τρόπο, είμαι υποχρεωμένος νά διαλέγω πάντα ανάμεσα στό άρσενικό καί στό θηλυκό, τό ουδέτερο ή τό σύνθετο μού είναι άπαγορευμένα· παρόμοια. είμαι υποχρεωμένος νά δείχνω τή σχέση μου μέ τόν άλλο προσφεύγοντας είτε στό εσύ, είτε στό εσείς : τή συναισθηματική ή κοινωνική μετεώριση μού τήν άρνιούνται. Έτσι, ή γλώσσα, από τήν ίδια τή δομή της, εμπεριέχει μιά μοιραία σχέση άλλοτρίωσης. Η ομιλία, καί πολύ περισσότερο ή άγόρευση, δέν είναι επικοινωνία, όπως τό επαναλαμβάνουν παραπολύ συχνά· είναι καθυπόταξη : ολόκληρη ή γλώσσα είναι μιά γενικευμένη διοίκηση.

Θά παραθέσω μιά φράση τού Ρενάν : « Η γαλλική γλώσσα, Κυρίες καί Κύριοι — έλεγε σέ μιά διάλεξή του — δέν θά γίνει ποτέ ή γλώσσα τού παράλογου · δέν θά γίνει επίσης ποτέ αντιδραστική γλώσσα. Δέν μπορώ νά φανταστώ μιά σοβαρή αντίδραση πού νά έχει γιά όργανο τή γαλλική γλώσσα ».Ε, λοιπόν, ό Ρενάν ήταν διορατικός μέ τόν δικό του τρόπο· μάντευε πώς ή γλώσσα δέν τελειώνει μέ τό μήνυμα πού παράγει · πώς μπορεί νά ζήσει καί πέρα από τό μήνυμα καί νά κάνει ν' άκούγεται μέσα του, μ' έναν αντίλαλο συχνά τρομερό, κάτι άλλο από αυτό πού λέει, άποτυπώνοντας πάνω στήν ενσυνείδητη, έλλογη φωνή τού υποκειμένου, τή δυναστευτική, πεισματική, άμείλικτη φωνή τής δομής, δηλαδή τού είδους, εφόσον μιλάει· τό λάθος τού Ρενάν ήταν ιστορικό, όχι δομικό· πίστευε πώς ή γαλλική γλώσσα, πλασμένη, όπως νόμιζε, από τό λογικό, έκανε ύποχρεωτική τήν έκφραση μιας πολιτικής λογικής πού δέν μπορούσε παρά νά είναι, στό πνεύμα της, δημοκρατική. Η γλώσσα όμως, ως εκδήλωση όποιουδήποτε σημειωτικού συστήματος, δέν είναι ούτε αντιδραστική, ούτε προοδευτική· είναι απλώς φασιστική· γιατί φασισμός δέν είναι νά εμποδίζει

τόν άλλο νά λέει, είναι νά τόν αναγκάζεις νά λέει.

Ἡ γλώσσα, ἀπό τή στιγμή πού ξεστομίζεται, ἔστω καί μέσα στη βαθύτερη εσωτερικότητα τοῦ υποκειμένου, μπαίνει στην υπηρεσία μιας εξουσίας. Μέσα της διαμορφώνονται, ἀναπόφευκτα, δύο κανόνες : ἡ αὐθεντία τῆς ἀπόφανσης, καί τό ἀγγελαιο τῆς ἐπανάληψης. Ἀπό τή μιά μεριά, ἡ γλώσσα εἶναι ἀμεσα ἀποφαντική : ἡ ἀρνηση, ἡ ἀμφιβολία, ἡ δυνατότητα, ἡ ἀναστολή τῆς κρίσης ἀπαιτοῦν ιδιαίτερους τελεστές, πού καί οἱ ἴδιοι εἶναι πιασμένοι σ' ἐνα παιχνίδι σημειωτικῶν προσωπειῶν. Αὐτό πού οἱ γλωσσολόγοι ονομάζουν τροπικότητα δέν εἶναι παρά τό συμπλήρωμα τῆς γλώσσας, τό μέσο πού χρησιμοποιοῦ, σάν μιά παρακλητική αἴτηση, γιά νά κάμψω τήν ἀμείλικτη βεβαιωτική δύναμή του. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, τά σημεῖα πού ἀπαρτίζουν τή γλώσσα δέν υπάρχουν παρά ἐφόσον ἀναγνωρίζονται, δηλαδή ἐφόσον ἐπαναλαμβάνονται· τό σημεῖο εἶναι ἀκολουθητικό, ἀγγελαιο· μέσα στό κάθε σημεῖο φωλιάζει τούτο τό τέρας : ἐνα στερεότυπο : δέν μπορῶ ποτέ νά μιλήσω παρά περισυλλέγοντας αὐτό πού σέρνεται μέσα στή γλώσσα. Ἀπό τή στιγμή πού ἐκφέρω μιά σκέψη, οἱ δύο αὐτοί κανόνες ἀνταμώνουν ἐντός μου · εἶμαι ταυτόχρονα ἀφέντης καί σκλάβος : δέν ἀρκούμαι νά ἐπαναλαμβάνω δ,τι εχει ειπωθεῖ, νά βολεύομαι μέσα στή δουλειά τῶν σημείων : λέγω, βεβαιῶνω, βροντάω αὐτό πού ἐπαναλαμβάνω.

Μέσα στή γλώσσα, λοιπόν, δουλικότητα καί εξουσία ἀναπόφευκτα μπερδεύονται. Ἄν ονομάσουμε ἐλευθερία, ὄχι μόνο τή δύναμη νά ξεφεύγουμε ἀπό τήν ἐξουσία, ἀλλά ἐπίσης, καί κυρίως, τή δύναμη νά μὴν υποτάσσουμε κανένα, τότε δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει ἐλευθερία παρά μόνο ἐξω ἀπό τή « γλώσσα ». Δυστυχῶς, ἡ ἀνθρώπινη « γλώσσα » εἶναι δίχως ἐξωτερικό :

είναι 'ένα κλειστό σύστημα. Δεν μπορείς νά βγεις από αυτό παρά μόνο μέ τό φυσικώς αδύνατο : μέ τή μυστικιστική μοναδικότητα, όπως τήν περιγράφει ό Kirkegaard, όταν ερμηνεύει τή θυσία του Αβραάμ ως πρωτόφαντη πράξη, κενή από κάθε λέξη, ακόμα κι έσωτερική, θυσία πού ορθώνεται ενάντια στή γενικότητα, στό άγελαίο, στήν ήθικότητα τής « γλώσσας », ή ακόμα μέ τό νιτσεϊκό *αμήν*, πού μοιάζει μ' ενα Ιλαρό τράνταγμα στή δουλικότητα τής « γλώσσας », στόν « άναδραστικό μανδύα » της, κατά τήν έκφραση του Deleuze. Για μάς όμως, πού δεν είμαστε ούτε ιπότες τής πίστης ούτε υπεράνθρωποι, δέν μένει - άς μού έπιτραπεί ή λέξη - παρά νά σκαρώσουμε μιά κατεργαριά μέ τή γλώσσα, στή γλώσσα. Αυτή τή σωτήρια κατεργαριά, αυτή τήν επιτήδεια υπεκφυγή, αυτή τήν υπέροχη άπάτη, πού μάς επιτρέπει ν' άκούμε τήν εκτός-έξουσίας γλώσσα, σ' όλη τήν αίγλη μιας διαρκούς επανάστασης τον σημειωτικού συστήματος, εγώ τήν ονομάζω : *λογοτεχνία*.

Μέ *λογοτεχνία*, δέν εννοώ μιά συλλογή ή μιά σειρά έργων, κι ούτε καν έναν τομέα του εμπορίου ή τής εκπαίδευσης, αλλά τήν πολύπλοκη γραφή των άχναριών μιας πρακτικής : τής πρακτικής του γραψίματος. Αντικείμενο, επομένως, τής έρευνάς μου είναι βασικά τό κείμενο, δηλαδή τό πλέγμα των σημαινόντων πού συνιστά τό έργο, γιατί τό κείμενο είναι ή ίδια ή άνάδυση στήν επιφάνεια τής γλώσσας, *καί γιατί τή γλώσσα μέσα στό έσωτερικό τής γλώσσας πρέπει νά τήν πολεμήσουμε, νά τήν κάνουμε ν' άλλοστρατίσει* : όχι μέ τό μήνυμα, του όποιου είναι τό όργανο, αλλά μέ τό παιχνίδι των λέξεων, του οποίου είναι τό θέατρο.

Μπορώ λοιπόν νά λέω δίχως διάκριση : λογοτεχνία, γράψιμο ή κείμενο. Οί δυνάμεις τής ελευθερίας πού βρίσκονται μέσα στή λογοτεχνία δέν έξαρτιόνται από τό ιδιωτικό άτομο, από την πολιτική δέσμευση τού συγγραφέα, πού, στό κάτω-κάτω, δέν είναι παρά μόνο ένας « κύριος » όπως τόσοι άλλοι, καί ούτε κάν από τό ιδεολογικό περιεχόμενο τού έργου του, αλλά από τύ έργο μετατόπισης πού έπιτελεί πάνω στή γλώσσα : από τούτη τήν άποψη, ό Céline* είναι εξίσου σημαντικός μέ τόν Hugo*, ό Chateaubriand* μέ τόν Zola*. Αυτό πού προσπαθώ νά πετύχω εδώ είναι μιά υπευθυνότητα τής μορφής· ή τέτοια, όμως, υπευθυνότητα δέν μπορεί νά άποτιμηθεί ιδεολογικά - καί γιά τούτον τόν λόγο οί επιστήμες τής ιδεολογίας είχαν πάντα τόσο μικρήν επίδραση πάνω της. Από τίς δυνάμεις αυτές τής λογοτεχνίας, θά δείξω τρεις, πού θά τίς κατατάξω κάτω από τρεις ελληνικές έννοιες : *Μάθηση, Μίμηση, Σημείωση*.

Ή λογοτεχνία επωμίζεται πολλές γνώσεις. Σ' ένα μυθιστόρημα σάν τόν *Ροβινσώνα Κρυνσο*, υπάρχει γνώση Ιστορική, γεωγραφική, κοινωνική (άποικιοκρατική), τεχνική, βοτανική, άνθρωπολογική (ό Ροβινσών περνάει από τή φύση στήν κουλτούρα). Άν, από δέν ξέρω ποιάν υπερβολή σοσιαλισμού ή βαρβαρότητας, όλοι οί επιστημονικοί μας κλάδοι έπρόκειτο νά εξοβελιστούν από τή διδασκαλία εκτός από έναν.

* Ό Céline (1894-1961). συγγραφέας τού «Ταξίδι στην άκρη τής νύχτας » καί τού « Θάνατος επί πιστώσει », κατηγορήθηκε γιά συμπάθεια καί συνεργασία μέ τόν Γερμανό κατακτητή· ό Victor Hugo (1802-1885), γνωστός γιά τίς δημοκρατικές κοινωνικές ιδέες του από τούς « Αθλίους », τήν « Παναγία των Παρισίων » καί τή συμπάθεια του πρós τόν άπελευθερωτικό άγώνα τών Ελλήνων τό 1821 ■ ό Chateaubriand (1768-1848) εκθειάζει τόν χριστιανισμό σάν πηγή τής ποιητικής έμπνευσης (« Πνεύμα τού χριστιανισμού », « Οί μάρτυρες » κτλ.)· ό Emile Zola (1840-1902) αντίκληρικαλιστής καί νατουραλιστής (« Ζερμινάλ », « Νανά »). (Σημ. Μετ.).

αυτός ό ένας πού θά έπρεπε νά σωθεί είναι ό κλάδος τής λογοτεχνίας, γιατί όλες οί επιστήμες είναι παρούσες μέσα στό μεγάλο λογοτεχνικό οικοδόμημα. Μπορούμε, έτσι, νά πούμε ότι ή λογοτεχνία — όποιες κι άν είναι οι σχολές πού στ' όνομά τους έκδηλώνεται — είναι απόλυτα, κατηγορηματικά, ρεαλιστική : είναι ή πραγματικότητα, δηλαδή ή ίδια ή άνταύγεια τού πραγματικού. Ώστόσο, ή λογοτεχνία - καί σ' αυτό συνίσταται ή άληθινή της έγκυκλοπαιδικότητα - άναδεύει τίς γνώσεις, δέν παγιώνει, δέν φετιχοποιεί καμιά τους · τούς δίνει μιά πλάγια θέση, καί τούτο τό πλάγιο είναι πολύτιμο. Από τή μιά μεριά, μάς επιτρέπει νά επισημαίνουμε πιθανές γνώσεις - άνυπόπτευτες, - άσυντέλεστες : ή λογοτεχνία δουλεύει στίς χαραμάδες τής επιστήμης : βρίσκεται πάντα πίσω ή μπροστά από τήν επιστήμη, σάν τό κρύσταλλο τής Βολωνίας, πού ακτινοβολεί τή νύχτα ό,τι έχει άποθηκεύσει στό διάστημα τής ήμέρας, καί μέ τούτο τό έμμεσο φέγγος φωτίζει τήν καινούργια μέρα πού έρχεται. Ή επιστήμη είναι χοντροκάμωτη, ή ζωή είναι λεπτή, καί άκριβώς γιά νά διορθώσουμε τούτη τή διαφορά μάς ενδιαφέρει ή λογοτεχνία. Από τήν άλλη μεριά, ή γνώση πού ή λογοτεχνία κινητοποιεί δέν είναι ποτέ ούτε άρτια ούτε οριστική · ή λογοτεχνία δέν λέει πώς ξέρει κάποιο πράγμα, αλλά πώς ξέρει γιά κάποιο πράγμα· ή καλύτερα : πώς ξέρει κάτι γιά κάποιο πράγμα — πώς ξέρει πολλά γιά τούς ανθρώπους. Αυτό πού γνωρίζει γιά τούς ανθρώπους, είναι αυτό πού θά μπορούσαμε νά ονομάσουμε ό μέγας κυκεώνας τού σημειωτικού συστήματος, πού τόν δουλεύουν καί πού τούς δουλεύει, είτε όταν ή λογοτεχνία παρουσιάζει τήν ποικιλία τών κοινωνιολέκτων, είτε όταν ξεκινώντας από τούτη τήν ποικιλία — καί δοκιμάζοντας τίς συνέπειες τής τέτοιας διάσπασης — μηχανεύεται καί προσπαθεί νά φτιάξει

ένα οριακό σημειωτικό σύστημα πού θά τής ήταν ό βαθμός μηδέν. Γιατί ή λογοτεχνία σκηνοθετεί τή « γλώσσα », αντί, άπλώς, νά τή χρησιμοποιεί, εισάγει τή γνώση στόν μηχανισμό τής άτέρμονης άντανακλαστικότητας : μέσα από τό γράψιμο, ή γνώση διαστοχάζεται άδιάκοπα πάνω στή γνώση, σύμφωνα μέ μιá λογική, πού δέν είναι πιά επιστημολογική, αλλά δραματική.

Είναι δείγμα καλού γούστου, σήμερα, νά άμφισβητείς τήν αντίθεση έπιστήμης καί φιλολογίας, εφόσον όλο καί πío πολυάριθμες σχέσεις, είτε προτύπου, είτε μεθόδου, συνδέουν τίς δύο αυτές περιοχές καί σβήνουν συχνά τό σύνορό τους. Καί είναι δυνατό αυτή ή αντίθεση νά έμφανιστεί κάποια μέρα σάν ένας ιστορικός μύθος. Από τήν άποψη όμως του δικού μας εδώ σημειωτικού συστήματος, ή αντίθεση αυτή είναι χαρακτηριστική· αυτά πού άντιπαραθέτει εξάλλου δέν είναι κατανάγκη τό πραγματικό καί ή φαντασία, ή άντικειμενικότητα καί ή υποκειμενικότητα, ή Αλήθεια καί ή Όμορφιά, αλλά μόνο διάφοροι τόποι τής (άτομικής) ομιλίας. Σύμφωνα μέ τή λογική τής έπιστήμης - ή σύμφωνα μέ μιάν ορισμένη λογική τής έπιστήμης —, ή γνώση είναι ένα έκφερόμενο· στό γράψιμο, είναι μιá έκφορά. Τό έκφερόμενο, τακτικό άντικείμενο τής γλωσσολογίας, δίνεται ως τό προϊόν τής άπουσίας του έκφέροντος. Η έκφορά, έκθέτοντας τή θέση καί τήν ένέργεια του υποκειμένου, ή άκόμα καί τήν έλλειψή του (πού δέν σημαίνει τήν άπουσία του), έπιδιώκει νά φτάσει στήν ίδια τήν πραγματικότητα τής « γλώσσας » · άναγνωρίζει πώς ή « γλώσσα » είναι ένας πελώριος φωτεινός κύκλος από συνεπαγωγές, ένέργειες, άπηχήσεις, στροφές, έπιστροφές, σφήνες· άναλαμβάνει νά κάνει ν' άκουστεί ένα υποκείμενο έπίμονο καί συνάμα άπιαστο, άγνωστο κι ώστόσο

αναγνωρισμένο χάρη σέ μιάν ανησυχαστική οίκειότητα : οι λέξεις δέν νοούνται πιά άπατηλά ως άπλά έργαλεία· εκτοξεύονται σάν προβολές, εκρήξεις, δονήσεις, μηχανές, χυμοί : ή γραφή μετατρέπει τή γνώση σέ γιορτή.

Τό υπόδειγμα πού προτείνω έδώ δέν παρακολουθεί τή μοιρασιά τών λειτουργιών· δέν σκοπεύει νά βάλει άπό τή μιá μεριά τούς έπιστήμονες καί τούς ερευνητές, κι άπό τήν άλλη τούς συγγραφείς καί τούς δοκιμογράφους· αντίθετα, υποβάλλει τήν Ιδέα ότι τό γράψιμο βρίσκεται παντού όπου οι λέξεις έχουν γευστικότητα (γνώση καί γεύση, έχουν στά λατινικά τήν ίδια ετυμολογία : *sapor*). Ο Curponski έλεγε πώς στήν κουζίνα πρέπει « τά πράγματα νά έχουν τή γεύση αυτού πού πράγματι είναι ». Στόν τομέα τής γνώσης, γιά νά γίνουν τά πράγματα αυτό πού είναι, αυτό πού υπήρξαν, τούς χρειάζεται τούτο τό συστατικό : τό αλάτι τών λέξεων. Αυτή ή γεύση τών λέξεων είναι πού κάνει τή γνώση βαθειά καί γόνιμη. Ξέρω, λογουχάρη, πώς πολλές άπό τίς άπόψεις τού Michelet έχουν άπορριφθεί άπό τήν ιστορική επιστήμη · μολαταύτα, ό Michelet ίδρυσε ένα σημαντικό κλάδο, τήν έθνολογία τής Γαλλίας. Καί κάθε φορά πού ένας ιστορικός παραλλάζει τήν ιστορική γνώση - στήν εύρύτερη έννοια τού όρου καί όποιο κι άν είναι τό άντικείμενό του - βρίσκουμε μέσα σ' αυτήν, άπλούστατα, μιá γραφή.

Η δεύτερη δύναμη τής λογοτεχνίας, είναι ή άναπαραστατική της δύναμη. Άπό τά παλιά χρόνια ως τίς άπόπειρες τής πρωτοπορίας, ή λογοτεχνία πασκίζει ν' άναπαραστήσει κάτι. Τί ; Θά τό πώ ωμά : τό πραγματικό. Τό πραγματικό δέν είναι άναπαραστάσιμο, καί επειδή οι άνθρωποι θέλουν άδιάκοπα νά τό άναπαρασταίνουν μέ λέξεις, γι' αυτό καί υπάρχει μιá ιστο-

ρία τής λογοτεχνίας. Τό ότι τό πραγματικό δεν είναι αναπαράστάσιμο - παρά μόνο αποδείξιμο — μπορεί νά εκφραστεί με πολλούς τρόπους : είτε - μαζί μέ τόν Lacan — τό ορίζουμε ως τό *ανέφικτο*, πού δεν μπορούμε δηλαδή νά τό φτάσουμε καί πού ξεφεύγει από τόν λόγο, είτε διαπιστώνουμε, από τοπολογική άποψη, πώς δεν μπορούμε νά κάνουμε νά συμπέσουν μιά κατηγορία πολυδιάστατη (τό πραγματικό) καί μιά κατηγορία μονοδιάστατη (ή « γλώσσα »). Ακριβώς όμως σε τούτη τήν τοπολογική άδυναμία ή λογοτεχνία δεν θέλει, δεν θέλει ποτέ, νά ένδώσει. Επειδή δεν υπάρχει καθόλου παραλληλισμός ανάμεσα στό πραγματικό καί στή « γλώσσα », οί άνθρωποι δεν καταλήγουν σέ άπόφαση, καί είναι αυτή ή άρνηση, ή τόσο παλιά ίσως όσο καί ή ίδια ή « γλώσσα ». πού παράγει, μέσα σέ μιάν άσταμάτητη πολυπραγμοσύνη, τή λογοτεχνία. Θά μπορούσε κανείς νά φανταστεί μιάν ιστορία τής λογοτεχνίας ή καλύτερα : παραγωγές « γλώσσας », πού νά είναι ή ιστορία τών συχνά έξωφρενικών προφορικών *μέσων*, τά οποία μεταχειρίστηκαν οί άνθρωποι γιά νά υποτάξουν, νά τιθασέψουν, ν' άρνηθούν, ή αντίθετα, ν' αναλάβουν αυτό πού είναι πάντα ενα παραλήρημα, δηλαδή ή θεμελιακή αναντιστοιχία « γλώσσας » καί πραγματικότητας. Έλεγα, μόλις πρίν λίγο, σχετικά μέ τή γνώση, πώς ή λογοτεχνία είναι κατηγορηματικά ρεαλιστική, γιατί έχει πάντα γιά αντίκειμενο τής επιθυμίας τό πραγματικό. Θά πώ τώρα, δίχως νά πέσω σέ αντίφαση - γιατί χρησιμοποιώ εδώ τή λέξη στή συνηθισμένη της έννοια — ότι είναι εξίσου πεισματικά μή-ρεαλιστική · θεωρεί λογική τήν έπιθυμία τού ανέφικτου.

Η λειτουργία αυτή, ελκυστική ίσως, καί γι' αυτό πετυχημένη, έχει ενα όνομα : είναι ή ουτοπική λειτουργία. Ξαναβρίσκουμε εδώ τήν Ίστορία. Γιατί

άκριβώς στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, σέ μίαν από τις πιο θλιβερές περιόδους της καπιταλιστικής κακομοιριάς, ή λογοτεχνία βρήκε, τουλάχιστο για μάς τους Γάλλους, μέ τον Μαλλαρμέ, τή σωστή της φυσιογνωμία : ή νεοτερικότητα - ή νεοτερικότητά μας, πού άρχινάει τότε - μπορεί νά οριστεί από τούτο τό καινούργιο γεγονός : τό ότι είναι διανοητές μέσα σ' αυτήν *ουτοπίες τής « γλώσσας »*. Καμιά « ιστορία τής λογοτεχνίας » (αν πρόκειται νά γραφτούν ακόμα κι άλλες) δέν μπορεί νά είναι σωστή, άν άρκείται, όπως στο παρελθόν, ν' άραδιάζει άλυσιδωτά σχολές δίχως νά έπισημαίνει τήν τομή πού άποκαλύπτει εναν καινούργιο προφητισμό : τόν προφητισμό τής γραφής : « Ν' αλλάξουμε τή γλώσσα », ή φράση αυτή του Μαλλαρμέ, συμβαδίζει μέ τή φράση του Μάρξ : « Ν' αλλάξουμε τόν κόσμο » : υπάρχει μιά *πολιτική* άκρόαση του Μαλλαρμέ, από εκείνους πού τόν ακολούθησαν καί τόν άκολουθούν ακόμα.

Από τά παραπάνω προκύπτει μιά ορισμένη ήθική θεωρία τής λογοτεχνικής γλώσσας, πού πρέπει νά καταξιωθεί, γιατί άμφισβητείται. Κατηγορούν συχνά τόν συγγραφέα, τόν διανοούμενο, ότι δέν γράφει στή γλώσσα « όλου τού κόσμου ». Είναι ωστόσο καλό νά έχουν οί άνθρωποι μέσα στά πλαίσια ενός καί τού ίδιου ιδιώματος — για μάς, τού γαλλικού —, πολλές γλώσσες. Άν ήμουν νομοθέτης - υπόθεση παράλογη για εναν άνθρωπο πού, ετυμολογικά, είναι « άν-αρχικός » - όχι μόνο δέν θά επέβαλλα μίαν ενοποίηση, αστική ή λαϊκή, τής γαλλικής, αλλά, αντίθετα, θά ενθάρρυνα τήν ταυτόχρονη μαθήτευση σέ πολλές γαλλικές γλώσσες, μέ διαφορετικές λειτουργίες, πού θά τίς εκήρυχνα ίσες. Ο Δάντης ζυγιάζει πολύ σοβαρά τά υπέρ καί τά κατά προκειμένου ν' άποφασίσει σέ ποιά γλώσσα θά γράψει τό *Convivio* (Συμπόσιο) : στή λατι-

νική ή στην τοσκανική ; Καί δεν είναι καθόλου για πολιτικούς λόγους ή για λόγους πολεμικής πού διαλέγει τή δημοτική, αλλά αφού εξέτασε πόσο ταιριάζει ή μιά καί ή άλλη γλώσσα στό θέμα του : οί δυό γλώσσες — όπως για μάς ή κλασική γαλλική καί ή νεότερη γαλλική, ή γραπτή γαλλική καί ή όμιλούμενη γαλλική - σχηματίζουν έτσι ένα απόθεμα άπ' όπου νιώθει ελεύθερος ν' άντλήσει, σύμφωνα μέ την αλήθεια τής επιθυμίας. Η έλευθερία αυτή είναι μιά πολυτέλεια πού ή κάθε κοινωνία θά έπρεπε νά χορηγεί στους πολίτες της : τόσες « γλώσσες » όσες είναι καί οί επιθυμίες : πρόταση ουτοπική κατά τούτο, ότι καμιά κοινωνία δέν είναι άκόμα έτοιμη νά παραδεχτεί πώς υπάρχουν πολλές επιθυμίες. Πώς μιά γλώσσα, όποια κι άν είναι, δέν καταπνίγει μιάν άλλη · πώς τό μελλοντικό υποκείμενο γνωρίζει δίχως τύψεις, δίχως άπόωση, τήν άπόλαυση ότι έχει στή διάθεσή του δυό βαθμίδες τής « γλώσσας », ότι μιλάει έτσι ή άλλίως, σύμφωνα μέ τίς ορέξεις, κι όχι σύμφωνα μέ τόν Νόμο.

Η ουτοπία, φυσικά, δέν προφυλάγει από τήν εξουσία : ή ουτοπία τής γλώσσας ξανακερδίζεται ως γλώσσα τής ουτοπίας - πού είναι κι αυτή ένα είδος σάν τ' άλλα. Μπορούμε νά πούμε πώς κανέναν από τούς συγγραφείς πού ξεκίνησαν πολεμώντας άρκετά ξεμοναχιασμένοι ενάντια στην εξουσία τής γλώσσας, δέν μπόρεσε ή δέν μπορεί ν' αποφύγει νά ξανακερδηθεί από αυτήν, είτε μέ τή μεταθανάτια μορφή μιας καταχώρησής του στην επίσημη κουλτούρα, είτε μέ τήν παρούσα μορφή μιας μόδας πού επιβάλλει τήν εικόνα του καί τού παραγγέλνει νά συμμορφώνεται μέ ό,τι περιμένουν από αυτόν. "Άλλη διέξοδος δέν υπάρχει για τούτον τόν συγγραφέα έκτος από τό ν' αλλάξει θέση, ή νά έπιμείνει στή θέση του, ή καί τά δυό μαζί.

Επιμένω πάει νά πει τονίζω τό Μή-άναγώγιμο τής

λογοτεχνίας : τό στοιχείο πού, σ' αυτήν, άντέχει καί έπιβιώνει άπό τούς τυποποιημένους λόγους πού τήν περιστοιχίζουν : τίς φιλοσοφίες, τίς επιστήμες, τίς ψυχολογίες · πάει νά πει ένεργώ μέ τέτοιον τρόπο σάν νά ήταν ή λογοτεχνία απαράβλητη κι άθάνατη. Ένας συγγραφέας - κι εννοώ έδώ όχι τόν κάτοχο ενός λειτουργήματος ή εκείνον πού διακονεί μιά τέχνη, αλλά τό υποκείμενο μιας πρακτικής - όφείλει νά έχει τό πείσμα τού ενεδρευτή πού παραφυλάει στό σταυροδρόμι όλων τών άλλων λόγων, καί πού ή θέση του είναι *πρόστυχη* (triviale) σε σχέση μέ τήν άγνόητα τών δογμάτων {*πρόστυχη* - *trivialis* - είναι τό βασικό κατηγορούμενο τής πόρνης, πού περιμένει στό *τρίστρατο* : *trivium*). Επιμένω σημαίνει μέ δυό λόγια διατηρώ απέναντι καί ενάντια στά πάντα τή δύναμη μιας παρεκτροπής καί μιας προσμονής. Κι ακριβώς έπειδή ή γραφή έπιμένει, έχει έξασκηθεί στό ν' αλλάζει θέση. Γιατί ή εξουσία βάζει χέρι στην ηδονή τής γραφής, όπως βάζει χέρι σέ κάθε ηδονή, γιά νά τή χειραγωγήσει καί νά τή μετατρέψει σ' ένα προϊόν αγγελαίο, δίχως ορέξεις, κατά τόν ίδιο τρόπο πού βάζει χέρι στό γενετικό προϊόν τής ερωτικής ήδονής, γιά νά τό μετατρέψει — γιά δικό της όφελος — σέ στρατιώτες καί μαχητικά στελέχη.

Αλλάζω θέση μπορεί επομένως νά σημαίνει : πάω εκεί πού δέν μέ περιμένουν, ή άκόμα — καί πío ριζοσπαστικά - *άπαρνιέμαι* αυτό πού έγραψα (όχι όμως αναγκαστικά κι αυτό πού σκέφτηκα), όταν ή άγγελία εξουσία τό χρησιμοποιεί καί τό υποδουλώνει. Ο Ρassolini βρέθηκε λογουχάρη στην ανάγκη νά « άπαρνηθεί» (ή λέξη είναι δική του) τίς τρεις ταινίες του τής *Τριλογίας τής ζωής*, γιατί διαπίστωσε ότι ή εξουσία τίς χρησιμοποιούσε. Δέν μετάνιωσε όμως πού τίς είχε γράψει : « Πιστεύω, έλεγε σ' ένα κείμενο πού δήμο-

σιεύτηκε μετά τόν θάνατό του. πώς πριν από τή δράση, δεν πρέπει ποτέ, σέ καμιά περίπτωση, νά φοβάται κανείς μιάν προσάρτηση έκμέρους τής εξουσίας καί τής κουλτούρας της. Πρέπει κανείς νά συμπεριφέρεται σάν νά μήν υπήρχε αυτό τό επικίνδυνο ενδεχόμενο... Αλλά πιστεύω επίσης ότι κατόπιν θά πρέπει νά μπορεί κανείς νά αντιλαμόνεται ως ποιό σημείο χρησιμοποιήθηκε, ενδεχόμενα, από τήν εξουσία. Καί τότε, άν ή είλικρίνεία μας ή ή αναγκαιότητά μας έχουν υποδουλωθεί ή χειραγωγηθεί, νομίζω πώς πρέπει οπωσδήποτε νά έχουμε τό θάρρος ν' άπαρνιύμαστε δημόσια ».

Κοντολογίς, τό νά επιμένεις καί συνάμα ν' αλλάξεις θέση σχετίζεται μέ μιά μέθοδο δράσης. Γι' αυτό, δέν θά πρέπει νά ξαφνιαζόμαστε άν. στόν αλλόκοτο ορίζοντα τής « γλωσσικής » αναρχίας — εκεί όπου ή γλώσσα επιχειρεί νά ξεφύγει από τήν ίδια τήν εξουσία της, από τήν ίδια τή δουλικότητά της - βρίσκουμε κάτι πού έχει σχέση μέ τό θέατρο. Γιά νά δείξω τήν παραξενιά τής γλώσσας, άνέφερα δυό δημιουργούς : τόν Kierkegaard καί τόν Νίτσε. Ωστόσο, καί ό ένας καί ό άλλος έχουν γράφει · αλλά τό έκαναν, καί οί δυό τους, άκριβώς στήν άνάποδη όψη τής ταυτότητας, μέσα στή δράση, στήν τρελή ριψοκινδύνευση τού κύριου ονόματος : ό ένας προσφεέγοντας αδιάκοπα στήν ψευδωνυμία, ό άλλος προχωρώντας, κατά τό τέλος τής συγγραφικής του ζωής - όπως τό έδειξε ό Kiossonski - ιός τά όρια τού καμποτινισμού. Μπορούμε νά πούμε πώς ή τρίτη δύναμη τής λογοτεχνίας, ή καθαυτό σημειωτική της δύναμη, είναι νά παίζει μάλλον μέ τά σημεία κι όχι νά τά άφανίζει, είναι νά τά άάζει μέσα σ' ένα μηχανισμό σημειωτικό, όπου οί εγκοπές άναστολής τού όδοντοτροχού καί τά μάνταλα άσφαλείας έχουν τιναχτεί, κοντολογίς, είναι νά εγκα-

θιδρύει, μέσα στην ίδια τη δουλική γλώσσα, μιάν αληθινή έτερωνυμία τών πραγμάτων.

*

Καί τώρα, νά πού φτάσαμε στή σημειολογία.

Πρέπει πρώτα-πρώτα νά ξαναπούμε πώς οί επιστήμες (τουλάχιστον εκείνες πού εχω κάπως διαβάσει) δέν είναι αιώνιες : είναι άξιες πού άνεβαίνουν καί κατεβαίνουν σ' ενα χρηματιστήριο, στό Χρηματιστήριο τής Ιστορίας : θά ήταν αρκετό, άπό τήν άποψη αυτή, νά θυμίσουμε τή χρηματιστηριακή τύχη τής Θεολογίας, λόγου πενιχρού σήμερα, πού ώστόσο ήτανε κάποτε ήγεμονική επιστήμη σέ σημείο πού τήν τοποθετούσαν έξω καί πάνω άπό τό *Septenium**. Ή αδυναμία τών λεγόμενων επιστημών τού άνθρώπου βρίσκεται ίσως στό ότι είναι έπιστήμες τής άπροδλεψίας (απ' όπου καί οί άπογοητεύσεις καί ή ταξινομική δυσφορία τής Οίκονομικής) — πράγμα πού άλλοιώνει άμέσως τήν ιδέα τής επιστήμης : ή ίδια ή επιστήμη τής έπιθυμίας, ή ψυχανάλυση, δέν μπορεί παρά νά πεθάνει κάποια μέρα, μ' δλο πού τής όφείλουμε πολλά, όπως πολλά χρωστάμε καί στή Θεολογία : γιατί ή επιθυμία είναι Ισχυρότερη άπό τήν ερμηνεία της.

Κρίνοντας άπό τίς λειτουργικές εννοιές της, ή σημειολογία — πού μπορούμε νά τήν ορίσουμε κανονικά ως τήν επιστήμη τών σημείων, όλων τών σημείων — έλκει τήν καταγωγή της άπό τή γλωσσολογία. Ή ίδια όμως ή γλωσσολογία, λίγο-πολύ όπως καί ή οικονομική (καί ή σύγκριση δέν είναι ίσως δίχως σημασία), βρίσκεται, νομίζω, στό στάδιο τής διάλυσης μέ χωρι-

* *Septenium* = ή « Έπτάδα τών ελεύθερων τεχνών » τής μεσαιωνικής παιδείας : μουσική, γραμματική, ρητορική, άριθμητική, γεωμετρία, θεολογία, φιλοσοφία. (Σημ. Μετ.).

σμό : από τή μιά μεριά, ελκεται πρύς έναν πόλο των τύπων, καί ἀκολουθώντας αὐτή τήν κατηφοριά, ὡς καί ἡ οἰκονομετρία, σχηματοποιεῖται ὅλο καί περισσότερο· ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἀδράχνει περιεχόμενα ὅλο καί πύ πολυάριθμα καί πύ αλαργεμένα ἀπό τό ἀρχικό τῆς πεδίο. Ὅπως τό ἀντικείμενο τῆς οἰκονομικῆς εἶναι σήμερα παντού, στόν πολιτικό, στόν κοινωνικό, στόν πολιτιστικό τομέα, ἔτσι καί τό ἀντικείμενο τῆς γλωσσολογίας εἶναι ἀπεριόριστο : ἡ γλώσσα, σύμφωνα μέ μιά φωτεινή ιδέα τοῦ Benveniste. εἶναι ἡ ἴδια ἡ κοινωνία. Κοντολογίς, ἡ γλωσσολογία, εἴτε ἀπό υπερβολή ἀσκήσης, εἴτε ἀπό υπερβολή πείνας, ισχνή εἴτε παχουλῇ, ξηλώνεται. Αὐτό ἀκριβώς τό ξήλωμα τῆς γλωσσολογίας, τό ὀνομάζω ἐγώ *σημειολογία*.

Μπορέσατε νά δείτε, πώς σ' ὅλη τήν ἐκθεσή μου, πέρασα κλεφτά ἀπό τή γλώσσα στόν λόγο, γιά νά ἐπανεέλθω, καμιά φορά, δίχως προειδοποίηση, ἀπό τόν λόγο στή γλώσσα, σάν νά ἐπρύκειτο γιά τό ἴδιο ἀντικείμενο. Πράγματι, σήμερα πιστεύω ὅτι, μέ τούς σαφείς χαρακτηρισμούς πού ἐπέλεξα ἐδῶ, γλώσσα καί λόγος εἶναι ἀδιαίρετοι, γιατί κινούνται πάνω στόν ἴδιο ἀξονα ἐξουσίας.

Κι ὅμως, στίς ἀρχές τῆς. ἡ διάκριση αὐτή, πού οφείλεται στόν de Saussure (μέ τή μορφή τοῦ ζεύγους Γλώσσα / Ὅμιλία), πρόσφερε μεγάλες υπηρεσίες· ἔδωσε στή σημειολογία τό θάρρος ν' ἀρχινήσει· χάρη στήν ἀντίθεση αὐτή, μποροῦσα νά ἀπλοποιήσω τόν λόγο, νά τόν σμικρύνω σέ παράδειγμα τῆς γραμματικῆς, κι ἔτσι μποροῦσα νά ἐλπίζω πώς θά κρατήσω ὅλη τήν ἀνθρώπινη ἐπικοινωνία κάτω ἀπό τό δίχτυ μου, ὡς 6 Wotan καί ὁ Loge* τακτοποίησαν τόν Ἀλβέ-

* Wotan (ἡ Odin) καί Loge (ἡ Loke) = Πλάσματα τῆς σκανδιναβικῆς μυθολογίας μεταξύ θεοῦ καί γίγαντος. Ὁ Wotan θεωρεῖται θεός τοῦ πολέμου καί τῆς Ἰατρικῆς. Ὁ Loge δαίμων τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ. (Σημ. Μετ.)

ριχο μεταμορφώνοντας τον σέ βατραχάκι. Τό παράδειγμα όμως δέν είναι « τό ίδιο τό πράγμα », καί τό γλωσσικό πράγμα δέν μπορεί νά χωρέσει, νά περικλειστεί μέσα στά όρια τής φράσης. Δέν είναι μόνο τά φωνήματα, οί λέξεις καί οί συντακτικές άρθρωσεις πού υπόκεινται σ' ενα καθεστώς επιτηρούμενης ελευθερίας, άφού δέν μπορούμε νά τά συνδυάσουμε μέ όποιοδήποτε τρόπο· είναι όλη ή έπιφάνεια τού λόγου πού είναι στερεωμένη μ' ενα δικτύωμα κανόνων, καταναγκασμών, καταπίεσεων, καταστολών, πού είναι βαρειές καί ελαφριές στό επίπεδο τής ρητορικής, λεπτές καί τραχιές στό επίπεδο τής γραμματικής : ή γλώσσα συρρέει στόν λόγο, ό λόγος άναρρέει στή γλώσσα, εξακολουθούν νά βρίσκονται ό ένας κάτω από τόν άλλο, όπως στό παιχνίδι « πάνω χέρι κάτω χέρι ». Η διάκριση ανάμεσα σέ γλώσσα καί λόγο, εμφανίζεται πιά τώρα σάν μιά άπλή μεταβατική πράξη — γενικά, κάτι πού πρέπει ν' « άπαρνηθούμε ». Ύπήρξε έποχή όπου, χτυπημένος λές από μίαν προχωρητική κουφαμάρα, δέν άκουγα πιά παρά ενα μόνο ήχο, τόν ήχο τής γλώσσας καί ιού λόγου άνακατωμένων. Η γλωσσολογία μού φάνηκε τότε νά δουλεύει πάνω σέ μιά πελώρια παγίδα, πάνω σ' ένα άντικείμενο πού τό έκανε παράτυπα καθαρό καί αγνό, σκουπίζοντας τά δάχτυλα στό κουβάρι τού λόγου, όπως ό Τριμαλκίων στά μαλλιά τών σκλάβων του*. Η σημειολογία φαίνεται νά είναι, έτσι, ή έργασία εκείνη πού περιμαζεύει τό μιανό τής γλώσσας, τά σκύβαλα τής γλωσσολογίας, τήν άμεση παραφθορά τού μηνύματος : καθόλου τίς έπιθυμίες, τούς φόβους, τά καμώματα, τούς εκφοβισμούς, τίς γαργαλιστικές προτάσεις, τίς τρυφερότητες,

* Από Τό ξεφάντωμα τόν Τριμαλχίωνα, μυθιστόρημα τού Πετρώνιου, (1ος αιώνας μ.Χ.) πού σατιρίζει τά πολυδάπανα συμπόσια τών Ρωμαίων. (Σημ. Μετ.).

τίς διαμαρτυρίες, τίς προφάσεις, τίς επιθέσεις, τίς μουσικές, πού συνθέτουν τήν ενεργητική γλώσσα.

Ξέρω πόσο προσωπικό στοιχείο έχει ένας τέτοιος ορισμός. Ξέρω πόσο με υποχρεώνει νά αποσιωπώ, κατά μιά έννοια, καί κατά πολύ παράδοξο τρόπο, όλη τή σημειολογία, αυτήν πού άναζητά τόν εαυτό της καί πού επιβάλλεται ήδη σάν θετική επιστήμη τών σημείων, καί πού αναπτύσσεται σέ περιοδικά, σε συλλόγους, σέ πανεπιστήμια καί σέ κέντρα μελετών. Μού φαίνεται, ώστόσο, ότι ή δημιουργία μιας έδρας στό Collège de France άποβλέπει όχι τόσο στό νά καθιερώσει έναν επιστημονικό κλάδο όσο στό νά επιτρέψει σέ μιάν ορισμένη άτομική εργασία, στήν περιπέτεια ενός ορισμένου θέματος, νά συνεχιστεί. Ή σημειολογία, όμως, γιά μένα προσωπικά, είναι μέρος μιας καθάρá συναισθηματικής διάθεσης : μού φάνηκε (γύρω στά 1954) πώς μιά επιστήμη τών σημείων μπορούσε νά ενεργοποιήσει τήν κοινωνική κριτική, καί πώς ό Sartre, ό Brecht καί ό Saussure μπορούσαν ν' άνταμώσουν σέ τούτο τό σχέδιο- κοντολογίς, έμπαινε ζήτημα νά καταλάβουμε (ή νά περιγράψουμε) πώς μιά κοινωνία παράγει στερεότυπα, δηλαδή κορυφώματα τεχνικής δεξιότητας, πού τά καταναλώνει σέ συνέχεια σάν εγγενείς σημασίες, δηλαδή κορυφώματα τής φύσης. Ή σημειολογία (ή σημειολογία μου, τουλάχιστο) γεννήθηκε από μιά μή-άνεκτικότητα μπρος σέ τούτο τό άνακάτωμα κακής πίστης καί καλής συνείδησης, πού χαρακτηρίζει τή γενική ήθικότητα, καί πού ό Brecht ονόμασε - πολεμώντας το - Μεγάλη Χρήση. Ή γλώσσα όπως τήν κατεργάζεται ή εξουσία : αυτό ήταν τό άντικείμενο τής πρώτης αυτής σημειολογίας.

Ή σημειολογία μετατοπίστηκε κατόπι, καί πήρε διαφορετικό χρώμα, μ' όλο πού διαφύλαξε τό ίδιο, πολιτικό, άντικείμενο - μιά καί δέν ύπάρχει άλλο. Ή

μετατόπιση έγινε γιατί ή διανοούμενη κοινωνία άλλαξε, έστω και μόνο μέσα από τό ρήγμα τού γαλλικού Μάη τού 68. Από τή μιά μεριά, σύγχρονες εργασίες τροποποίησαν και τροποποιούν την κριτική εικόνα τού κοινωνικού υποκειμένου και τού όμιλούντος υποκειμένου. Από τήν άλλη, έγινε φανερό πώς, στό μέτρο πού οί μηχανισμοί τής άμφισβήτησης πολλαπλασιάζονταν, ή εξουσία ή ίδια, ως κατηγορία τού λόγου, διχαζόταν, άπλωνόταν σαν νερό πού τρέχει παντού, ενώ κάθε αντιπολιτευτική ομάδα γινόταν μέ τή σειρά της και μέ τόν τρόπο της μιά ομάδα πίεσης πού έψαλλε για δικό της λογαριασμό τόν ίδιο τόν λόγο τής εξουσίας, τόν καθολικό λόγο : ένα είδος ηθικής διέγερσης κατέλαβε τά πολιτικά σώματα, και ενώ τάσσονταν υπέρ τής ηδονής, τό έκαναν σέ τόνο άπειλητικό. Είδαμε έτσι τά περισσότερα αιτήματα για απελευθέρωση, τής κοινωνίας, τής κουλτούρας, τής τέχνης, τής σεξουαλικότητας, νά διατυπώνονται μέ τή μορφή ενός λόγου εξουσίας : οί άνθρωποι καμάρωναν πού εμφάνιζαν αυτό πού είχε τσακιστεί, δίχως νά βλέπουν εκείνο πού, μέ τούτο τόν τρόπο, τσάκιζαν άλλού.

Άν ή σημειολογία για τήν όποια μιλάω ξαναγύρισε τότε στό Κείμενο, είναι γιατί, σέ τούτη τή χορεία τών μικρών δεσποτειών, τό κείμενο τής φάνηκε σαν ό ίδιος ό μαύρος πίνακας τής *άπεξονσίας*. Τό Κείμενο έμπειρέχει τή δύναμη τού ν' άποφεύγεις αιώνια τήν αγελαία όμιλία (αυτήν πού συνάζεται), κι όταν άκόμα γυρεύει ν' άνασυγκροτηθεί μέσα του· τό Κείμενο απωθεί δλο και πό μακριά — κι άκριβώς αυτή τήν κίνηση *αντικατοπτρισμού* προσπάθησα νά περιγράψω και νά αιτιολογήσω πρίν λίγο, μιλώντας για τή λογοτεχνία -, απωθεί άλλού, προς ένα μέρος άταξινόμητο, άτοπικό, θά έλεγα, μακριά από τούς τόπους τής πολι-

τικοποιημένης κουλτούρας, « τούτον τόν καταναγκασμό νά σχηματίζω έννοιες, είδη, μορφές, σκοπούς, νόμους... τούτο τόν κόσμο τών ταυτόσημων περιπτώσεων », γιά τόν όποιο μιλάει ό Νίτσε· άνασηκώνει ελαφριά, προσωρινά, τούτον τόν Τρίβωνα τής γενικότητας, τής ηθικότητας, τής ά-διαφορίας (άς χωρίσουμε καθαρά τό πρόθεμα από τη ρίζα), πού βαραίνει πάνω στόν συλλογικό μας λόγο. Ή λογοτεχνία καί ή σημειολογία φτάνουν, έτσι, νά συζεύγονται, γιά νά διορθώνει ή μία την άλλη. Από τη μία μεριά, ή αδιάκοπη επιστροφή στό κείμενο, άρχαίο ή μοντέρνο, ή τακτική κατάδυση στήν πιό πολυσύνθετη από τίς σηµαίνουσες πρακτικές, δηλαδή τη γραφή (άφού αυτή έκτελεΐται μέ έτοιμα σηµεία), υποχρεώνουν τη σημειολογία νά εργάζεται πάνω στίς διαφορές, καί τή συγκρατούν από τό νά δογματίζει, νά « πιάνει » — νά παίρνει τόν εαυτό της γιά τόν καθολικό λόγο, ενώ δέν είναι. Κι από τή δική της μεριά, ή σημειωτική ματιά, πού πέφτει στό κείμενο, μάς ύποχρεώνει ν' άρνιόμαστε τόν µύθο στόν οποίο συνήθως προστρέχουμε γιά νά σώσουμε τή λογοτεχνία από τόν άγελαίο λόγο από τόν οποίο περιστοιχίζεται καί πιέζεται, καί πού είναι ό µύθος τής καθαρής δημιουργικότητας : τό σηµείο ύφείλουμε νά τό σκεφτούμε - ή νά τό ξανασκεφτούμε — γιά νά τό ξεγελάσουμε καλύτερα.

Ή σημειολογία γιά τήν όποια μιλάω είναι ταυτόχρονα *άρνητική* καί *ενεργητική*. Κάποιος πού τόν τάλανισε σ' όλη του τή ζωή, γιά τό καλύτερο καί γιά τό χειρότερο, τούτη ή διαβολιά, ή « γλώσσα », δέν μπορεί παρά νά είναι γοητευμένος από τίς μορφές τού κενοῦ της — πού είναι τό άκρο αντίθετο τού κουφώματος

της. Η σημειολογία πού προτείνουμε εδώ είναι επομένως αρνητική - ή ακόμα καλύτερα, όσο κι αν ο όρος είναι στρυφνός, *αποφατική* : όχι γιατί άρνιέται τό σημείο, αλλά γιατί άρνιέται πώς είναι δυνατό νά τού αποδοθούν χαρακτηριστικά θετικά, πάγια, άνιστορικά, άσώματα. κοντολογίς : επιστημονικά. Αυτή ή άποφατικότητα οδηγεί τουλάχιστο σέ δυό πορίσματα, πού άφορούν άμεσα τή διδασκαλία τής σημειολογίας.

Τό πρώτο είναι ότι ή σημειολογία δέν μπορεί — άν καί τά πάντα τήν προδιέθεταν γι' αυτό, άφού είναι « γλώσσα » γιά τίς « γλώσσες » - νά είναι ή ίδια μία μεταγλώσσα. Κι άκριβώς ενώ στοχάζεται πάνω στό σημείο, άνακαλύπτει πώς κάθε σχέση έξωτερικότητας μιάς « γλώσσας » πρός μιάν άλλη γίνεται, μέ τόν καιρό, άφόρητη : ό χρόνος φθείρει τήν έξ αποστάσεως εξουσία μου, τήν άπονεκρώνει, κάνει τούτη τήν άπύσταση μία σκλήρωση: δέν μπορώ νά είμαι διά βίου έξω από τή « γλώσσα ». χρησιμοποιώντας την σάν στόχο, καί μέσα στή « γλώσσα » χρησιμοποιώντας τη σάν όπλο. "Αν άληθεύει πώς τό θέμα τής επιστήμης είναι εκείνο τό θέμα πού δέν εκτίθεται στή θέα, καί πώς τελικά αυτή ή επίσχεση τού θεάματος είναι πού ονομάζουμε « μεταγλώσσα », τότε αυτό πού οδηγούμαι νά επωμιστώ, όταν μιλάω γιά σημεία μέ σημεία, είναι τό ίδιο τό θέαμα αυτής τής αλλόκοτης σύμπτωσης, αυτού τού παράξενου στραβισμού πού μέ κάνει νά μοιάζω μέ τούς παίχτες « κινέζικων σκιών », όταν δείχνουν ταυτόχρονα τά χέρια τους καί τό κουνέλι, τήν πάπια καί τόν λύκο, τών όποιων άπομιμούνται τή σιλουέτα. Κι άν ορισμένοι επωφελούνται από αυτή τήν κατάσταση γιά ν' άρνηθούν στήν ενεργητική σημειολογία, αυτήν πού γράφει, όποιαδήποτε σχέση μέ τήν επιστήμη, θά χρειαστεί νά τούς θυμίσουμε ότι από μιάν επιστημολογική κατάχρηση, πού αρχίζει άκρι-

δώς νά ξεφτίζει, ταυτίζουμε τή μεταγλώσσα μέ τήν έπιστήμη, λες καί ή μιά είναι ό ύποχρεωτικός όρος τής άλλης, ενώ είναι μόνο τό ιστορικό, επομένως άπορρίψιμο, σημείο της. Είναι ίσως καιρός νά διακρίνουμε τό μεταγλωσσικό, πού είναι ενα κάποιο σημάδι τού έπιστημονικοϋ — τού όποιου τά κριτήρια βρίσκονται άλλου (Ισως — ας τό πούμε στό διάβα — εκείνο πού χαρακτηρίζει κυρίως τό επιστημονικό είναι ότι καταλύει τήν προγενέστερη έπιστήμη).

Ή σημειολογία έχει μιά σχέση μέ τήν έπιστήμη, αλλά δέν είναι έπιστημονικός κλάδος (αυτή είναι ή δεύτερη συνέπεια τής άποφατικότητάς της). Ποιά σχέση ; Μιά σχέση υπηρετική : μπορεί νά βοηθήσει ορισμένες επιστήμες, νά συμπορευτεί μ' αυτές για ενα διάστημα, νά τούς προτείνει ενα πρωτόκολλο λογικής εργασίας, πού μέ βάση αυτό ή κάθε έπιστήμη θά πρέπει νά προσδιορίσει τή διαφορά τού άντικειμένου της. Έτσι, τό μέρος τής σημειολογίας πού έχει καλύτερα αναπτυχθεί, δηλαδή ή άνάλυση των αφηγήσεων, μπορεί νά προσφέρει υπηρεσίες στην Ίστορία, στην έθνολογία, στην κριτική τών κειμένων, στην ερμηνεία, στην εικονολογία (ή κάθε εικόνα είναι, κατά κάποιον τρόπο, μιά αφήγηση). Μ' άλλα λόγια, ή σημειολογία δέν είναι μιά γρίλια, δέν μάς έπιτρέπει νά συλλαμβάνουμε άμεσα τό πραγματικό, έπιβάλλοντάς του μιά γενική διαφάνεια πού θά τό έκανε κατανοητό · ή σημειολογία προσπαθεί μάλλον νά διεγείρει τό πραγματικό, σέ ορισμένα μέρη καί σέ ορισμένες στιγμές, καί λέει πώς τά αποτελέσματα τής διεγερσης τού πραγματικού είναι δυνατά δίχως γρίλια : μάλιστα, άκριβώς όταν ή σημειολογία θέλει νά είναι μιά γρίλια, δέν διεγείρει άπολύτως τίποτε. Από έδώ προκύπτει ότι ή σημειολογία δέν παίζει ρόλο υποκατάστατου σέ καμιάν έπιστήμη : θά έπιθυμούσα πολύ νά μήν πάρει

εδώ ή σημειολογία τή θέση καμιάς άλλης ερευνάς, αλλά, αντίθετα, νά τίς βοηθήσει όλες, νά έχει γιά κέντρο μιά κινητή έδρα, νά είναι ό τζόκερ τής σημερινής γνώσης, όπως είναι τό ίδιο τό σημείο γιά τόν κάθε λόγο.

Η άρνητική αύτή σημειολογία είναι μιά ενεργητική σημειολογία : ξετυλίγεται έξω από τόν θάνατο. Ενωώ μέ τούτο ότι δέν στηρίζεται σέ καμιά « σημειοφύση », σέ μιάν άδρανή φυσικότητα τού σημείου, καί ότι δέν είναι ούτε μιά « σημειοκλαστία », μιά καταστροφή τού σημείου. Είναι μάλλον — γιά νά συνεχίσω τό ελληνικό υπόδειγμα - μιά *σημειοτροπία* : στραμμένη πρός τό σημείο, σαγηνεύεται από αυτό καί τό δέχεται, τό κατεργάζεται καί στήν άνάγκη τό μιμείται, σάν ένα φανταστικό θέαμα. Ο σημειολόγος είναι, κοντολογίς, ένας καλλιτέχνης (ή λέξη αύτή δέν είναι εδώ ούτε επηρμένη ούτε καταφρονητική : άπλώς άναφέρεται σέ μιά τυπολογία) : παίζει μέ τά σημεία σάν μέ μιά συνειδητή άπάτη, πού τήν έντρυφεί καί θέλει νά κάνει τούς άλλους νά τήν έντρυφήσουν καί νά καταλάβουν τή γοητεία της. Τό σημείο - τουλάχιστο τό σημείο πού αυτός βλέπει - είναι πάντα άμεσο, ρυθμισμένο από ένα είδος ενάργειας πού τόν ξαφνιάζει, σάν μιά έκρηξη τού Φανταστικού - καί γι' αυτό άκριβώς ή σημειολογία (χρειάζεται μήπως νά διευκρίνισα) ξανά : ή σημειολογία εκείνου πού μιλάει έδώπέρα) δέν είναι μιά ερμηνευτική : ζωγραφίζει μάλλον παρά ψάχνει, *via di poire* μάλλον, παρά *via di levure**. Τά άντικείμενα πού προτιμά είναι τά κείμενα τού Φανταστικού : οί άφηγήσεις, οί εικόνες, τά πορτραίτα, οί εκφράσεις, οί Ιδιόλεκτοι, τά πάθη, οί δομές πού παίζουν ταυτόχρονα μέ τή φαινομενικότητα τού άληθο-

* Μέσο γιά νά τοποθετείς μάλλον παράμεσο γιά νά σηκώνεις.(Σημ. Μιτ.).

φανούς και την άβειαιότητα της αλήθειας. Δεν θα δυσκολευόμουν να ονομάσω « σημειολογία » τη σειρά των πράξεων, που στη διάρκειά τους είναι δυνατό - και μάλιστα προκαταβολικά βέβαιο - να παίζουμε με τό σημείο όπως μ' ένα χρωματιστό βέλο, ή ακόμα, μ' ένα πλάσμα της φαντασίας.

Αυτή ή απόλαυση του φανταστικού σημείου είναι σήμερα διανοητή επειδή μεσολάβησαν τελευταία ορισμένες μεταλλαγές, που επηρεάζουν πιο πολύ την κουλτούρα παρά την ίδια την κοινωνία : μία νέα κατάσταση τροποποιεί τη χρήση που μπορούμε να κάνουμε των δυνάμεων της λογοτεχνίας για τις όποιες μίλησα πριν λίγο. Από τη μία μεριά και πρώτα-πρώτα, από την Απελευθέρωση κι εδώ, ο μύθος του μεγάλου γάλλου συγγραφέα, ιερού θεματοφύλακα όλων των ανώτερων αξιών, θρυμματίζεται, εξασθενεί και άργοπεθαίνει μαζί με τον καθένα από τους τελευταίους έπιζώντες του μεσοπόλεμου. Ένας νέος τύπος κάνει την είσοδό του στη σκηνή, ένας τύπος που δεν ξέρουμε πιά - ή δεν ξέρουμε ακόμα - πώς να τον ονομάσουμε : συγγραφέα ; διανοούμενο ; γραφιά ; Πάντως, ή λογοτεχνική *μαστοριά* εξαφανίζεται, ο συγγραφέας δεν μπορεί πιά να καμαρώνει γι' αυτό που είναι. Από την άλλη μεριά και σέ συνέχεια, ο Μάης του 68 φανέρωσε την κρίση της εκπαίδευσης : οι παλιές αξίες έπαισαν να μεταβιβάζονται, να κυκλοφορούν, να εντυπωσιάζουν· ή λογοτεχνία έχει χάσει την ιερότητά της, οι θεσμοί είναι ανίσχυροι να την προστατέψουν και να την επιβάλουν σαν τό ενυπολανθάνον πρότυπο του ανθρώπου. Αυτό δεν σημαίνει πώς ή λογοτεχνία, άς πούμε, άφανίστηκε, αλλά άπλώς ότι *επαψε να περιφρουρείται* : είναι επομένως ή στιγμή για να επέμβουμε. Η λογοτεχνική σημειολογία είναι τό ταξίδι που μάς επιτρέπει να ξεμπαρκάρουμε σ' ένα

τοπίο ελεύθερο, από έλλειψη κληρονόμων : ούτε άγγελιοι, ούτε δράκοι βρίσκονται πιά εκεί για να τό διαφεντέψουν· ή ματιά μπορεί έτσι ν' άκουμπήσει, όχι δίχως πονηριά, πάνω σε πράγματα παλιά κι ωραία, πού τό σημαινόμενο τους είναι άφηρημένο, άπαρχαιωμένο : στιγμή ταυτόχρονα παρακμιακή καί προφητική, στιγμή ήπιας Αποκάλυψης, ιστορική στιγμή τής πιο μεγάλης ήδονής.

“Αν λοιπόν, σ' αυτή τή διδασκαλία πού, από τόν ίδιο τόν τόπο της, τίποτα δεν καλείται να τήν επιδοκιμάσει, εκτός από τήν πίστη τών άκροατών της, αν λοιπόν ή μέθοδος επεμβαίνει ως συστηματική ενέργεια, δέν μπορεί να είναι ευρηματική μέθοδος, πού άποβλέπει στό να παρουσιάσει διασαφηνίσεις, να εκθέσει άποτελέσματα. Ή μέθοδος δέν μπορεί ν' άφορά εδώ παρά στην ίδια τή « γλώσσα », έφόσον αυτή μάχεται για να διαλύσει κάθε λόγο πού « πιάνει » : να γιατί είναι σωστό να λέμε πώς καί ή μέθοδος αυτή είναι ένα Επινόημα : άποψη πού διατύπωσε ήδη ό Μαλλαρμέ, όταν σκεφτόταν να ετοιμάσει μιá διατριβή για τή γλωσσολογία : « Κάθε μέθοδος είναι ένα έπινόημα. Ή « γλώσσα » τού φάνηκε να είναι τό όργανο τής επινόησης : θ' άκολουθήσει τή μέθοδο τής « γλώσσας » : τής « γλώσσας » πού στοχάζεται τόν έαυτό της ». Εκείνο πού θά επιθυμούσα να μπορέσω ν' άνα-νεώνω, στην καθεμιά από τίς χρονιές πού θά μού δοθεί να διδάξω εδώ, είναι ό τρόπος πού θά παρουσιάζω τήν παράδοση ή τό σεμινάριο, κοντολογίς ό τρόπος πού θά « βγάζω » ένα λόγο δίχως να τόν επιβάλλω : αυτό θά είναι τό επίμαχο μεθοδολογικό αντίκειμενο, ή *quaestio*, τό σημείο πού πρέπει να συζητήσουμε. Γιατί αυτό πού μπορεί να είναι καταπιεστικό σε μιá διδασκαλία, δέν είναι στό κάτω-κάτω ή γνώση ή ή κουλτούρα πού μεταβιβάζει, είναι οί διασκεπτικές

μορφές μέσα από τις όποιες τις παρουσιάζουμε. Κι αφού ή διδασκαλία αυτή έχει για αντικείμενο - όπως προσπάθησα να τό δείξω - τόν αιχμαλωτισμένο στή μοίρα τής εξουσίας του λόγο, ή μέθοδος δέν μπορεί πραγματικά ν' αφορά παρά μόνο στά μέσα πού είναι κατάλληλα να χαλάσουν, ν' αποσπάσουν, ή τουλάχιστο να ελαφρώσουν αυτή τήν εξουσία. Καί πείθομαι όλο καί περισσότερο, είτε γράφοντας, είτε διδάσκοντας, πώς ή βασική πράξη αυτής τής μεθόδου' τής απόσπασης, είναι, αν γράφουμε, τό κομμάτισμα. κι αν εκθέτουμε προφορικά, ή παρέκβαση ή, για να τήν πούμε μέ μία λέξη εξεζητημένα διαφορούμενη : ή εκδρομή. Θά ήθελα, λοιπόν, ή ύμιλία καί ή άκρόαση πού θά διαπλεχτούν εδώ να είναι όμοιες μέ τά πήγαινε-έλα ενός παιδιού πού παίζει γύρω από τή μάνα του, πού απομακρύνεται από αυτήν καί ύστερα ξαναγυρνά σ' αυτήν για να τής φέρει ένα βότσαλο, μία μάλλινη κλωστή, διαγράφοντας έτσι γύρω από ένα ήσυχο κέντρο ολόκληρη μία ζώνη παιχνιδιού, στό εσωτερικό τής όποιας τό βότσαλο, τό ξέφτι, παρουσιάζουν τελικά λιγότερο ενδιαφέρον άπ' ό,τι ό γεμάτος θερμή τρόπος πού χαρίζονται.

Όταν τό παιδί ενεργεί έτσι, δέν κάνει τίποτ' άλλο παρά να ξεδιπλώνει τό πήγαινε-έλα μιας επιθυμίας, πού τήν παρουσιάζει καί ξαναπαρουσιάζει άτελεύτητα. Πιστεύω εύλικρινά πώς στήν αρχή μιας διδασκαλίας σάν καί τούτη, πρέπει να δέχεσαι να τοποθετείς πάντα ένα φαντασίωμα, πού μπορεί να ποικίλλει από χρόνο σε χρόνο. Τό πράγμα μπορεί - τό νιώθω - να φανεί προκλητικό : πώς τολμά κανείς να μιλάει, στό πλαίσιο ενός ιδρύματος, όσο ελεύθερο κι αν είναι, για μία φανταστική διδασκαλία; 'Ωστόσο, αν προσέξουμε μία στιγμή τήν πό σίγουρη από τις επιστήμες τού άνθρώπου, τήν Ιστορία, θ' αναγνωρίσουμε εξ-

άπαντος πώς έχει μιά συνεχή σχέση μέ τό φαντασίωμα. Αυτό τό είχε καταλάβει ό Michelet : ή 'Ιστορία, είναι στό κάτω-κάτω ή ιστορία τού κατεξοχήν φαντασιωτικού τόπου, δηλαδή τού ανθρώπινου σώματος. Ό Michelet, ξεκινώντας άκριβώς άπό τούτο τό φαντασίωμα, πού τό συνέδεε μέ τή λυρική ανάσταση τών παλιότερων σωμάτων, μπόρεσε νά μετατρέπει τήν 'Ιστορία σέ μιάν άπέραντη άνθρωπολογία. Η επιστήμη μπορεί λοιπόν νά γεννηθεί άπό τό φαντασίωμα. Σ' ένα φαντασίωμα, ειπωμένο ή άνείπωτο, 6 καθηγητής οφείλει νά επανέρχεται κάθε χρόνο, τή στιγμή πού πρόκειται ν' άποφασίσει γιά τήν κατεύθυνση τού ταξιδιού του- έτσι, παρεκκλίνει άπό τή θέση όπου τόν περιμένουν, καί πού είναι ή θέση τού Πατέρα, πεθαμένου πάντα, όπως ξέρουμε, γιατί μόνον ό γιός έχει φαντασιώσεις, μόνον ό γιός είναι ζωντανός.

Τίς προάλλες, ξαναδιάβασα τό μυθιστόρημα τού Thomas Mann *Τό μαγικό βουνό*. Τό βιβλίο αυτό παρουσιάζει μιάν αρρώστια πού γνώρισα καλά, τή φυματίωση. Άπό τό διάβασμα συγκροτούσα συγκεντρωμένες στή συνείδησή μου τρεις στιγμές αύτής τής αρρώστιας : τή στιγμή τού επεισοδίου, πού συμβαίνει πρίν τόν πόλεμο τού 1914, τή στιγμή τής δικής μου αρρώστιας, γύρω στά 1942, καί τή σημερινή στιγμή, όπου ή πάθηση αυτή, νικημένη άπό τή χημειοθεραπεία, δέν έχει πιά καθόλου τήν όψη πού είχε άλλοτε. Η φυματίωση, όμως, πού έχω περάσει είναι, μέ ελάχιστες διαφορές, ή φυματίωση τού *Μαγικού βουνού* : οί δυό στιγμές συγχέονταν, καθώς ήταν εξίσου άλαργινές άπό τό δικό μου παρόν. Άντιλήφθηκα τότε σα-

σχισμένος (μόνο ό,τι είναι ολοφάνερο σέ κάνει νά σα-
στίσεις) πώς τό *Ίδιο μου τό σώμα ήταν Ιστορικό*. Κατά
μιάν έννοια, τό σώμα μου είναι σύγχρονο τού Hans
Castorp, τού ήρωα τού *Μαγικού βουνού*· τό σώμα
μου, πού δεν είχε άκόμα γεννηθεί, ήταν κιόλας είκοσι
χρόνων τό 1907, χρονιά όπου ό Hans είσέδυσσε καί εγ-
καταστάθηκε στήν « άπάνω χώρα », τό σώμα μου εί-
ναι πολύ πιό γέρικο άπό μένα, λές κι έχουμε πάντα
τήν ήλικία των κοινωνικών φόβων πού οί περιστάσεις
τής ζωής μάς έκαμαν νά γνωρίσουμε. "Αν λοιπόν θέλω
νά ζήσω, οφείλω νά ξεχάσω πώς τό σώμα μου είναι
ιστορικό, οφείλω νά καταφύγω στήν αυταπάτη πώς
είμαι συγκαταρκινός τών νέων σωμάτων, παρόντων, καί
όχι τού δικού μου σώματος, παρελθόντος. Κοντολογίς,
οφείλω νά ξαναγεννιέμαι κατά περιόδους, νά γίνομαι
πιό νέος άπ' ό,τι είμαι. Στά πενήνταένα του χρόνια ο
Michelet άρχινούσε τή νέα του ζωή, τή *vita nuova*
του : νέο έργο, νέα άγάπη. Πιό ηλικιωμένος άπό αυ-
τόν (έννοείται ότι ό παραλληλισμός είναι συναισθη-
ματικός), μπαίνω κι εγώ σέ μιá *vita nuova*, πού σημα-
δεύεται σήμερα άπό τούτον εδώ τόν νέο τόπο, άπό
τούτη τή νέα φιλοξενία. Αναλαμβάνω λοιπόν ν'
άφήσω νά με πάρει ή δύναμη κάθε ζωντανής ζωής : ή
λησμονιά. Υπάρχει μιá ήλικία, όπου διδάσκεις αυτό
τού ξέρεις· έρχεται όμως κατόπι μιá άλλη, όπου δι-
δάσκεις αυτό πού δεν ξέρεις : αυτό λέγεται *αναζή-
τηση*. Έρχεται ίσως τώρα ή ήλικία μιας άλλης εμπει-
ρίας : ή ήλικία όπου *ξεμαθαίνεις*, όπου αφήνεις νά
δουλεύει τό άπρόβλεπτο ξαναπλάσιμο πού ή λήθη
επιβάλλει στό καταστάλαγμα τών γνώσεων, τών δια-
φόρων μορφών κουλτούρας, τών διαφόρων πεποιθή-
σεων πού πέρασες. Αύτή ή εμπειρία έχει, θαρρώ, ενα
όνομα τρανό καί άπαρχαιωμένο πού θά τολμήσω νά
τό πάρω εδώ δίχως κόμπλεξ, στό σταυρικό άκριβώς

σημείο τής ετυμολογίας του : *Sapientia* : καμιά εξουσία, μιά στάλα γνώση, μιά στάλα σύνεση, καί δσο πό πολύ καλό γούστο.

Μετάφραση : Γιάννης Κρητικός